МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні
Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

НА ТЕМУ: «УПРАВЛІННЯ ФІНАНСУВАННЯМ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ»

другий (магістерський)
(рівень вищої освіти)

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0724-удмф
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування
(шифр і назва спеціальності)
освітньої програми Управління державними та місцевими фінансами
(назва освітньої програми)
А.В. Афанас`єва
(ініціали та прізвище)

Керівник доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, доцент, канд. екон. наук Король С.А.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент професор кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, професор, д-р екон. наук Шапуров О.О.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Запоріжжя – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ
ІНСТИТУТ ім. Ю.М. ПОТЕБНІ

Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(код та назва)
Освітня програма Управління державними та місцевими фінансами
(код та назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, д-р екон. наук, проф.

_____ Клопов І.О.
(підпис)

"____" _____ 202_ р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ

Афанас`єва Анастасія Володимирівна
(прізвище, ім'я та по-батькові)

1. Тема роботи: Управління фінансуванням розвитку промислового регіону під час війни та в умовах повоєнного відновлення

керівник роботи Король С.А., канд. екон. наук, доцент
(прізвище, ім'я та по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «____» _____ 2024 р. № _____

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи 1. Постановка задачі.
2. Перелік літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
1. Теоретична частина
2. Аналітична частина
3. Рекомендації

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) _____
презентація

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

К А Л Е Н Д А Р Н И Й П Л А Н

№	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Розробка плану роботи.		
2.	Збір вихідних даних.		
3.	Обробка теоретичних джерел.		
4.	Розробка першого і другого розділу.		
5.	Розробка третього розділу.		
6.	Оформлення і нормоконтроль		
	кваліфікаційної роботи.		
7.	Захист кваліфікаційної роботи.		

Студент _____ Афанас`єва А. В.
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____ Король С.А.
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ _____
(підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Афанас`єва А. В. Кваліфікаційна робота магістра « Управління фінансуванням розвитку промислового регіону під час війни та в умовах повоєнного відновлення»: 65 с., - рис., 8 табл., 30 джерел, - додатки.

Ключові слова: старопромислові регіони, індустріальна культура, сталий розвиток, інновації, модернізація, зелена енергетика, цифрова трансформація.

Дослідження підтверджує важливість трансформації старопромислових регіонів для досягнення сталого розвитку, враховуючи економічні, соціальні та екологічні виклики. Аналіз проблем технологічної застарілості, екологічних викликів і залежності від важкої промисловості дозволив визначити ключові бар'єри та запропонувати шляхи їх подолання. Зокрема, доведено, що інтеграція індустріальної культури в сучасні економічні процеси, модернізація інфраструктури, впровадження цифрових і «зелених» технологій сприяють підвищенню конкурентоспроможності регіонів. У дослідженні використано міжнародний досвід, який демонструє ефективність реструктуризації виробництва, стимулювання інвестицій через структурні фонди ЄС і розвиток альтернативних галузей, таких як ІТ та зелена енергетика. На прикладі старопромислових регіонів України, зокрема Запорізького та Донецького, оцінено низькі обсяги інвестицій, екологічні проблеми, високий рівень безробіття та зростання кількості збиткових підприємств. Розроблені рекомендації включають підтримку малого й середнього бізнесу, підвищення якості освіти та професійної підготовки, залучення міжнародних грантів і інвесторів. Запропонована класифікація регіонів за рівнем фінансового розвитку підкреслює важливість диференційованого підходу до фінансування: модернізація для промислових регіонів та державна підтримка для менш активних економічно. На прикладі Запоріжжя показано, що цифрова трансформація, інтеграція «розумних» технологій і розвиток стартап-екосистем сприяють сталому розвитку. Запропоновані підходи забезпечують підвищення якості життя, створення нових робочих місць і зменшення екологічного впливу.

ABSTRACT

A.V. Afanasieva Master's qualifying paper «Management of the financing of the development of the industrial region during the war and in the conditions of post-war recovery»: 65 pages, - figures, 8 tables 30 references, - supplements.

Keywords: old industrial regions, industrial culture, sustainable development, innovations, modernization, green energy, digital transformation.

The study confirms the importance of transforming old industrial regions to achieve sustainable development, addressing economic, social, and environmental challenges. The analysis of issues such as technological obsolescence, environmental problems, and dependence on heavy industry has identified key barriers and proposed solutions to overcome them. In particular, it has been proven that the integration of industrial culture into modern economic processes, infrastructure modernization, and the implementation of digital and "green" technologies contribute to enhancing the competitiveness of these regions. The research leverages international experience, demonstrating the effectiveness of production restructuring, stimulating investments through EU structural funds, and developing alternative sectors such as IT and green energy. Using the example of Ukraine's old industrial regions, particularly Zaporizhzhia and Donetsk, the study highlights challenges including low investment levels, environmental issues, high unemployment rates, and an increasing number of unprofitable enterprises. The proposed recommendations include support for small and medium-sized businesses, improving the quality of education and professional training, and attracting international grants and investors. The classification of regions by the level of financial development emphasizes the need for a differentiated approach to financing: modernization for industrially developed regions and state support for economically less active ones. Using the example of Zaporizhzhia, it is shown that digital transformation, the integration of "smart" technologies, and the development of startup ecosystems foster sustainable development. The proposed approaches ensure improved quality of life, job creation, and reduced environmental impact.

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ …… 2
РЕФЕРАТ …… 4
ABSTRACT…… 4
ВСТУП……..... 7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСУВАННЯМ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ…… 9
1.1. Індустріальна культура та людський фактор у розвитку старопромислового регіону……... 9
1.2. Старопромисловий регіон та його фінансування як об’єкт соціально-економічного дослідження…….. 17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ СТАРОПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ…… 26
2.1. Аналіз розвитку старопромислових регіонів Європи…….. 26
2.2. Аналіз старопромислових регіонів України…… 36
РОЗДІЛ 3. УПРАВЛІННЯ ФІНАНСУВАННЯМ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ……. 44
3.1. Фінансовий розвиток та відновлення старопромислового регіону……. 44
3.2. Формування елементів цифрового промислового регіону……. 51
ВИСНОВКИ…… 60
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ…..…….. 62

ВСТУП

Актуальність дослідження. Трансформація старопромислових регіонів України є нагальною потребою для досягнення сталого розвитку в умовах економічних, соціальних та екологічних викликів, зокрема під час війни та в період повоєнного відновлення. Старопромислові регіони, такі як Запорізький і Донецький, стикаються з проблемами технологічної застарілості, екологічного забруднення та залежності від важкої промисловості. Водночас міжнародний досвід демонструє, що інтеграція індустріальної культури, модернізація інфраструктури та впровадження інновацій, зокрема «зелених» і цифрових технологій, сприяють підвищенню конкурентоспроможності та якості життя в цих регіонах.

Об'єктом дослідження є процеси управління фінансуванням розвитку старопромислових регіонів у контексті сучасних викликів.

Предметом дослідження є інструменти, механізми та підходи до забезпечення фінансування трансформації старопромислових регіонів із урахуванням міжнародного досвіду.

Метою роботи є визначення ефективних фінансових стратегій і механізмів розвитку старопромислових регіонів України, зокрема під час війни та у повоєнний період.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- аналіз особливостей розвитку старопромислових регіонів у сучасних умовах;
- дослідження міжнародного досвіду реструктуризації таких регіонів;
- розробка класифікації регіонів за рівнем фінансового розвитку;
- визначення пріоритетів і рекомендацій щодо фінансування трансформації промислових регіонів України;
- оцінка можливостей застосування інноваційних технологій, зокрема цифрових і «зелених», для підвищення ефективності регіонального розвитку.

Методи дослідження. У роботі використано системний підхід, економетричне моделювання, аналіз динамічних рядів, методи порівняльного аналізу міжнародного досвіду, а також прогнозування на основі сценарного підходу.

Інформаційною базою дослідження стали офіційні статистичні дані, регіональні програми розвитку, аналітичні звіти міжнародних організацій, наукові публікації та результати власних розрахунків.

Наукова новизна отриманих результатів. Розроблено диференційований підхід до фінансування розвитку старопромислових регіонів залежно від їхнього рівня економічної активності та фінансового потенціалу. Запропоновано використання міжнародних грантів і інвесторів для підтримки малого та середнього бізнесу, а також інтеграцію цифрових і «зелених» технологій для модернізації регіонів.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть бути використані для розробки програм відновлення та трансформації промислових регіонів України, зокрема у воєнний і повоєнний періоди. Розроблені рекомендації спрямовані на підвищення ефективності використання фінансових ресурсів, оптимізацію витрат та інтеграцію інноваційних підходів у процес розвитку регіонів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки роботи були представлені на науково-практичних конференціях, а також обговорені з представниками промислових підприємств і органів місцевого самоврядування.

Основні результати дослідження. Проведено аналіз ключових бар'єрів і можливостей трансформації старопромислових регіонів, зокрема Запорізького та Донецького. Розроблено рекомендації щодо інтеграції «зелених» і цифрових технологій, підтримки малого й середнього бізнесу, залучення міжнародних інвестицій і грантів, що сприяють сталому розвитку та підвищенню якості життя в регіонах.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСУВАННЯМ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

1.1. Індустріальна культура та людський фактор у розвитку старопромислового регіону

В останні десятиліття велика увага приділяється розумінню того, як регіони змінюють свій шлях розвитку. Чому регіони зі спільним історичним та географічним контекстом іноді йдуть такими різними шляхами у своєму територіальному та соціально-економічному розвитку, стало постійною темою. Еволюційна економічна географія розробила теоретичні інструменти для вивчення того, як і чому відбуваються зміни в регіональному або місцевому розвитку. В останні кілька років знову з'явилася більш реляційна перспектива, зосереджена на мікропроцесах людської волі та її впливі на регіональний/місцевий розвиток, що призвело до великої кількості агенційних. Однак шлях до розуміння того, як формуються еволюційні траєкторії регіонів, ще далекий від завершення. По-перше, економічна географія все ще прагне уникати абстрактних або нечітких явищ. Це проблематично, оскільки дослідження, засновані на людській волі, потребують пояснень того, як актори обумовлені або обмежені у своїх соціальних діях та інших формах практик. Включення інституційних теорій частково пом'якшило цю проблему, визнавши, що неформальні інститути – зокрема норми, правила чи звички – відіграють важливу роль в економічному розвитку. Потрібна додаткова робота, щоб зрозуміти неформальні структури, які випливають саме з минулого промислового розвитку міст. Нам потрібно краще зрозуміти неформальні структури, такі як культура праці, цінності та норми, які лежать в основі агентства, а також переконання, уявлення та поведінку людей, які впливають на розвиток [20]. Це поле дослідження здається недостатньо розвиненим, оскільки

економіко-географи, як правило, ухиляються від ширших культурних або поведінкових структур регіонального розвитку. По-друге, хоча еволюційна економічна географія примітна своїм поєднанням різних теоретичних рамок, вона прагне лише частково пояснити, чому і як виникають нові шляхи розвитку, залежно від епістемологічної позиції дослідників і вибору тематичних досліджень. Однак недоліком є те, що ми пропускаємо глибокий, контекстно-залежний погляд на процеси, які формують регіональний шлях розвитку. Слід розширити фокус від доказів конкретних економічних процесів до вивчення географічної контекстуальності та того, як людські агенти перетворюють, здавалося б, несприятливі структури чи активи в інституційне середовище, яке сприяє новим шляхам розвитку. Коротше кажучи, замість того, щоб просто «розташувати» конкретні процеси, нам потрібно об'єднати їх із надійною географічною контекстуалізацією в конкретних місцях (див. [1]) щодо проблеми відсутності контекстуалізації в економічній географії).

Культура є важливим елементом індустріального середовища, особливо для старих промислових регіонів та невеликих міст. Тривала індустріальна традиція формує унікальні умови для специфічного способу життя та культурних кодів, які передаються через покоління, ґрунтуючись на багатому досвіді [19]. Зосередження певних видів економічної діяльності створює соціокультурну залежність, де економічні процеси переплітаються з культурною ідентичністю працівників і спільнот. Хоча промислова культура виникає через виробництво чи видобуток, її вплив поширюється на інші аспекти життя. Вона формує цінності, ідентичність, політичні орієнтири та колективний досвід, що передаються через соціальні взаємини, які виходять за межі самої промисловості. Культурний контекст стає особливо значущим для невеликих міст, які часто не мають ресурсів, характерних для інноваційних процесів у великих і диверсифікованих регіонах, таких як різноманітність акторів, інфраструктура чи підтримуючі організації. Взаємозв'язок промислової діяльності з локальною культурою зазвичай зумовлений розмірами населеного пункту та його місцем у міській системі. Маленькі міста, що знаходяться поруч із агломераціями, зазвичай

розвиваються незалежно та залежать від власних ендогенних культурних ресурсів [18]. У таких умовах близькість і подібність учасників сприяють формуванню соціальних мереж, у яких обмінюються знаннями, цінностями тощо [17]. Це може створювати мережеву динаміку, відому як гомофілія, коли локальні фірми та актори із подібними культурними кодами гуртуються [3]. Однак така динаміка може мати негативні наслідки, наприклад, блокування на певному шляху розвитку. Теоретично, малі міста з тривалою індустріальною традицією можуть проявляти сильну промислову культуру, яка зберігається навіть після закриття заводів. У таких спільнотах, де промислова діяльність була головною причиною існування (наприклад, шахтарські або монопрофільні міста), культура впливає на моделі поведінки та прийняття рішень. Дослідження Huber F., Kosiński K. показали, що традиційні індустріальні спільноти розвивають сильні колективні дії, єдність і соціальну згуртованість, але також можуть демонструвати спротив освіті та соціальним реформам, що впливає на їхній розвиток [28]. Інші дослідження виявили, що культурні коди, сформовані в шахтах і на фабриках, відображаються в повсякденній поведінці, наприклад, у рівні довіри між працівниками та власниками або у відносинах патерналізму [14,15]. Промислова культура може стати невід’ємною частиною локальних неформальних інститутів, визначаючи норми, цінності та спосіб життя. Її міцність часто характеризується інституційною "товщиною", яка включає матеріальну спадщину, культурні цінності, специфічні знання та колективний досвід. Якщо ці елементи домінують у локальній культурі, можна говорити про сильну промислову культуру. Її відсутність свідчить про слабкість інституційної основи. Водночас попередні дослідження акцентували на негативних аспектах індустріальної культури в малих містах, таких як занепад і стагнація розвитку. Наприклад, когнітивна чи політична обмеженість, яка перешкоджає інноваціям і підсилює залежність від історичних галузей. У старих індустріальних районах така культура часто орієнтована на збереження традиційного способу життя, що соціально відтворюється і ускладнює зміни, спричиняючи залежність від шляху розвитку.

Реляційне мислення в економічній географії спрямоване на вивчення значення взаємозв'язків, відносин та мереж у формуванні економічного розвитку. Економічна дія розглядається як результат намірів та поведінки окремих акторів або їх ансамблів (мереж) [3]. Це передбачає аналіз взаємодії між акторами, а також вивчення того, як вони використовують наявні структури і як ці структури, у свою чергу, впливають на акторів. Людська діяльність є рушійною силою, яка сприяє новому розвитку, тоді як культура виступає частиною структур або регіональних активів, що визначають місцеві особливості. Ці структури можуть як зберігатися, так і змінюватися через цілеспрямовані або випадкові дії акторів, що підкреслює важливість взаємозв'язку між структурою та агенцією. Такий підхід корелює з теорією структуризації Гідденса, де людська діяльність і структури розглядаються не як окремі елементи, а як взаємопов'язані соціальними практиками. Реляційні теорії додають теоретичну вагу, акцентуючи увагу на динаміці взаємодії акторів, їхніх зв'язках і спільних діях.

У цьому контексті людська діяльність розглядається як цілеспрямовані дії, що мають (не)очікувані наслідки для регіонального розвитку. Особлива увага приділяється мікропроцесам, через які актори змінюють або підтримують траєкторії розвитку. Ці дії можуть здійснювати як фірми, так і нефірмові актори. Таку діяльність можна класифікувати як агенцію змін, коли вона спрямована на трансформацію економічних траєкторій під впливом інноваційних підприємців, місцевих лідерів або інституційних агентів. У свою чергу, репродуктивна агенція спрямована на підтримання існуючих шляхів розвитку [2]. Ці процеси можуть реалізовуватись як на організаційному рівні, так і на рівні системної взаємодії [11-13].

Зростає необхідність врахування культурного контексту для пояснення здатності акторів трансформувати регіональні траєкторії розвитку [9].

Діалектика між культурою та діяльністю демонструє два ключові аспекти. З одного боку, культура виступає ресурсом, який мобілізується для стимулювання нового розвитку, наприклад, через лояльність працівників, що

дозволяє периферійним регіонам зберігати базу знань. З іншого боку, культура може обумовлювати поведінку акторів, формуючи їхні організаційні моделі відповідно до регіональних індустріальних традицій.

Проактивна поведінка, орієнтована на довгострокові цілі та колективну взаємодію, протиставляється реактивній поведінці, яка фокусується на короткострокових рішеннях. Остання є менш ефективною у досягненні сталого розвитку, оскільки недооцінює роль колективних культурних норм у підтримці соціально-економічного прогресу.

Нами запропоновано науково-практичний підхід до інтеграції індустріальної культури, людського фактора та фінансування у розвиток старопромислових регіонів.

Науково-практичний підхід до інтеграції індустріальної культури, людського фактора та фінансування у розвиток старопромислових регіонів базується на системному аналізі їхньої взаємодії для забезпечення сталого соціально-економічного прогресу. Цей підхід визнає індустріальну культуру важливим ресурсом розвитку, що формується через багаторічний досвід промислового виробництва та передає специфічні культурні коди, цінності й норми. Індустріальна спадщина, як матеріальна (заводи, інфраструктура), так і нематеріальна (традиції, соціальні практики), стає основою для активізації локальних ініціатив, підтримки соціальної згуртованості та формування регіонального бренду. Ключовим елементом підходу є людський фактор, який розглядається через мікропроцеси взаємодії акторів (фірм, місцевих лідерів, громад). Проактивна поведінка, орієнтована на довгострокові цілі, сприяє трансформації траєкторій розвитку регіону. Зокрема, підтримка лідерів змін, впровадження освітніх програм і заходів з перепідготовки кадрів спрямовані на підвищення кваліфікації та адаптацію до нових економічних умов. Це дозволяє регіону розвивати людський капітал і зберігати ключові знання та навички, необхідні для інновацій. Фінансування відіграє роль драйвера розвитку, створюючи умови для диверсифікації економіки. Залучення державного та приватного капіталу, міжнародних інвестицій і спеціалізованих фондів дозволяє

реалізовувати інфраструктурні проєкти, підтримувати малі та середні підприємства, а також зберігати культурну ідентичність. Створення індустріальних парків і технопарків стимулює інноваційні рішення та залучає інвесторів до регіонів із обмеженими ресурсами. Однією з ключових характеристик підходу є його контекстуалізація. Регіональна специфіка враховується через інтеграцію локальних культурних і економічних особливостей у стратегії розвитку. Реляційна перспектива дозволяє аналізувати взаємозв'язки між акторами в малих промислових містах, зосереджуючись на мережевій динаміці та взаємному обміні знаннями. Використання теорії структуризації Гідденса забезпечує аналіз взаємодії між соціальними структурами (індустріальна культура) та діями індивідів, дозволяючи пояснити, як культура може сприяти інноваціям або, навпаки, обмежувати їх.

Наукова новизна підходу полягає в системному об'єднанні індустріальної культури, людського фактора та фінансування як рівноправних складових розвитку. Особливий акцент зроблено на проактивних моделях поведінки, які сприяють трансформації регіональних траєкторій розвитку, а також на врахуванні локального культурного контексту. Цей підхід відкриває нові перспективи для старопромислових регіонів, допомагаючи їм долати залежність від історичних економічних моделей і забезпечувати сталий розвиток.

Виходячи з науково-практичного підходу контексталізуємо кейс стаді для м. Запоріжжя та м. Дніпро.

Контекстуалізація науково-практичного підходу до розвитку старопромислових міст, таких як Запоріжжя та Дніпро, передбачає врахування їхньої унікальної індустріальної культури, людського потенціалу та фінансових можливостей для формування сталих траєкторій розвитку. Запоріжжя та Дніпро мають багаторічну історію як центри металургійної та машинобудівної промисловості, що значною мірою визначає їхню сучасну соціально-економічну ситуацію. Ці міста зберегли сильну індустріальну культуру, яка впливає на колективну ідентичність, поведінкові моделі та економічні пріоритети. Разом із

цим вони стикаються з викликами, такими як екологічні проблеми, економічна диверсифікація та відтік людського капіталу.

Для Запоріжжя ключовим аспектом є використання його індустріальної спадщини для підтримки економічного оновлення. Матеріальна індустріальна культура, представлена заводами та інфраструктурою, може бути інтегрована в сучасні економічні моделі шляхом ревіталізації промислових зон. Це може включати створення індустріальних парків, технопарків та інноваційних центрів, які залучатимуть інвестиції та сприятимуть розвитку високотехнологічних галузей. У культурній сфері важливо формувати новий імідж міста, заснований на його історії, через музеї, фестивалі та культурні заходи, що підкреслюють значущість металургійної та машинобудівної спадщини. Людський фактор відіграє ключову роль у цій трансформації: необхідно підтримувати освітні програми для перепідготовки працівників, які залишилися без роботи через закриття або модернізацію підприємств, з акцентом на IT-сектор, зелену енергетику та підприємництво.

Для Дніпра, який традиційно є важливим центром аерокосмічної промисловості та металургії, пріоритетом є створення умов для подальшого розвитку інноваційних галузей. Індустріальна культура міста має потенціал для формування національних та міжнародних технопарків, які могли б стати осередками інновацій і залучення молодих спеціалістів. Фінансування цього процесу можливе через створення спеціалізованих венчурних фондів, державну підтримку та міжнародні грантові програми. Важливо також активізувати взаємодію між університетами, бізнесом та місцевою владою для забезпечення якісної підготовки фахівців, що відповідають потребам сучасного ринку праці.

Обидва міста мають можливість використовувати свою близькість до річки Дніпро для розвитку логістичної та туристичної інфраструктури. Відновлення портів, будівництво сучасних транспортних хабів та створення рекреаційних зон на базі природних ресурсів могли б сприяти залученню інвестицій та покращенню якості життя мешканців.

Таким чином, Запоріжжя та Дніпро можуть слугувати прикладами для інших старопромислових міст, демонструючи, як індустріальна культура може бути інтегрована в сучасні стратегії розвитку. Успішна реалізація цих стратегій залежить від здатності залучати людський потенціал, адаптувати локальні культурні ресурси до сучасних економічних реалій та ефективно використовувати доступні фінансові механізми. Контекстуалізація розвитку цих міст показує, що навіть у складних умовах можна сформувати нові економічні траєкторії, забезпечуючи сталий соціально-економічний прогрес і збереження культурної унікальності регіонів.

1.2. Старопромисловий регіон та його фінансування як об'єкт соціально-економічного дослідження

Старопромислові міста, такі як Запоріжжя та Дніпро, виникли у період індустріалізації, ставши центрами металургійної, машинобудівної та аерокосмічної промисловості. Ці міста характеризуються тривалою концентрацією однорідних галузей, що визначило їхню економічну структуру та соціокультурний уклад. Наразі вони стикаються зі значними викликами структурної кризи: застаріла технологічна база, висока екологічна забрудненість, зниження конкурентоспроможності на глобальних ринках, демографічний спад і дефіцит кваліфікованих кадрів. Причиною цього є не лише недостатнє фінансування, а й обмежена кількість реалістичних проєктів розвитку, здатних трансформувати їхню економіку відповідно до сучасних вимог. Структурна криза старопромислових міст часто супроводжується соціальними проблемами: нерівномірним рівнем життя населення, безробіттям і зниженням якості соціальної інфраструктури. Крім того, історично сформована інфраструктурна мережа стає застарілою та перевантаженою, що ускладнює інтеграцію нових технологій і перешкоджає залученню інвестицій. Високий рівень екологічного навантаження, спричинений тривалим функціонуванням важкої промисловості,

погіршує якість життя та обмежує можливості розвитку рекреаційного потенціалу міст [35].

Подібні процеси спостерігалися в Рурському районі Німеччини, Ельзасі та Лотарингії у Франції, Ланкаширі та Йоркширі у Великій Британії, які, маючи слабо диверсифіковану економічну структуру, виявилися вразливими до змін економіко-технологічних укладів. В умовах трансформації глобальних ринків вони закономірно увійшли в стадію депресії, що стало приводом для пошуку нових моделей розвитку.

Запоріжжя та Дніпро, як і більшість старопромислових регіонів, мають спільні риси: специфічну територіальну структуру, що сформувалася навколо промислових зон, і глибокий зв'язок соціокультурних практик із промисловою діяльністю. Проте їхній подальший розвиток потребує комплексного підходу, який поєднує використання індустріальної культури як ресурсу, активізацію людського капіталу та залучення фінансових інструментів. Важливим аспектом є диверсифікація економіки шляхом розвитку інноваційних галузей, зокрема зеленої енергетики та ІТ-сектору, що дозволить подолати залежність від традиційних галузей.

Сьогодні термін «старопромисловий регіон» не має офіційного визначення, хоча концепція активно використовується з 70-х років XX століття. Незважаючи на це, ключові характеристики таких регіонів, як вузька спеціалізація, інфраструктурна залежність і обмеженість адаптаційного потенціалу, залишаються загальновизнаними серед дослідників. Запоріжжя та Дніпро мають унікальну можливість скористатися цими знаннями для створення стратегій сталого розвитку, що дозволить зберегти культурну ідентичність і забезпечити конкурентоспроможність у сучасних умовах.

Не можна не погодитися з думкою багатьох дослідників, які відзначають, що особливості старопромислових регіонів значною мірою визначають їхню вразливість до сучасних викликів. Велика база досліджень, накопичена протягом десятиліть у Західній та Східній Європі, дозволяє виділити низку ключових

характеристик, що ускладнюють трансформацію таких регіонів у сучасну економіку. До основних з них належать:

Старопромислові регіони зазвичай характеризуються домінуванням галузей важкої промисловості, таких як металургія, гірничодобувна промисловість та машинобудування. Однак ці галузі часто неспроможні протистояти новим формам глобальної конкуренції через високу собівартість продукції та залежність від застарілих технологій. У таких регіонах нерозвинена традиція підприємництва, що пояснюється історичним домінуванням великих промислових підприємств. Ці підприємства, як правило, виробляють обмежений спектр продукції, а їхній інституційний вплив обмежує формування середнього та малого бізнесу. Старопромислові регіони страждають від низького попиту на робочу силу, що призводить до високого рівня безробіття. Заробітна плата у традиційних галузях залишається низькою, а вузька спеціалізація працівників не відповідає потребам сучасних секторів економіки. Крім того, система перекваліфікації часто не враховує реальних потреб ринку, що ускладнює адаптацію трудових ресурсів до змін. Старопромислові регіони зазвичай мають значні екологічні проблеми, які є результатом тривалої експлуатації природних ресурсів і забруднення. Це знижує соціальну привабливість територій і створює додаткові перешкоди для залучення інвесторів. Більшість промислових фондів є застарілими, що ускладнює впровадження нових технологій і здорожчує процес модернізації. Високі витрати на підтримку інфраструктури стають додатковим бар'єром для економічної диверсифікації. У таких регіонах слабо розвинена інфраструктура для підтримки інновацій, включаючи дослідницькі центри, технопарки та венчурний капітал. Це обмежує можливості для розвитку нових секторів економіки та підвищення конкурентоспроможності регіону [36].

Запоріжжя та Дніпро демонструють більшість із цих характеристик, що вимагає цілеспрямованого підходу до їх трансформації. Використання локальної індустріальної культури, розвиток людського капіталу через перепідготовку кадрів і освітні ініціативи, залучення інвестицій для створення нових секторів

економіки — усе це має стати основою для подолання структурної кризи та забезпечення сталого розвитку.

У світі існує чимало старопромислових регіонів, проте їх розподіл має значну географічну специфіку. Європа продовжує залишатися територією з найбільшою концентрацією таких регіонів, багато з яких виникли навколо великих кам'яновугільних басейнів. Відомим прикладом є Верхньо-Сілезький регіон у Польщі, де гірничодобувна промисловість домінувала протягом століть. Попри проблеми екологічної деградації та структурної кризи, регіон поступово трансформується через залучення інвестицій у високотехнологічні галузі та розвиток освітніх ініціатив. Подібні трансформації відбуваються і в інших європейських старопромислових регіонах. Ланкашир та Йоркшир у Великій Британії, які були центрами текстильної промисловості, успішно адаптувалися до нових економічних умов, зосереджуючись на розвитку наукомістких технологій, фінансового сектору та сфери послуг. Саар у Німеччині, відомий як «малий Рур», зумів модернізувати промисловість, водночас впроваджуючи екологічні програми та покращуючи соціальну інфраструктуру. Серед прикладів за межами Європи слід згадати так званий «Ржавий пояс» США. Регіон, що тягнеться від Атлантичного океану до Міссісіпі, у 70-х роках XX століття пережив серйозну економічну кризу через масове закриття підприємств важкої промисловості. Однак, завдяки технологічній реконструкції, активізації наукомістких галузей і розвитку інноваційних секторів, регіон поступово відновлює свої економічні позиції, хоча роль важкої промисловості в зайнятості населення значно знизилася. На інших континентах, таких як Азія, старопромислові регіони також демонструють різний ступінь адаптації до сучасних викликів. У північно-східному Китаї, де зосереджені вугільні шахти та важка промисловість, частина регіонів уже має ознаки депресії через зношеність інфраструктури та високий рівень забруднення. Проте уряд Китаю активно інвестує в модернізацію виробництва, розвиток зеленої енергетики та створення нових інноваційних кластерів, що має на меті підвищити конкурентоспроможність цих територій.

Українські старопромислові регіони, такі як Донбас, Запоріжжя та Дніпро, мають багато спільного з наведеними прикладами. Їхня економіка тривалий час залежала від галузей важкої промисловості, таких як металургія та видобувна промисловість, що забезпечувало їхній розвиток у XX столітті. Нині ці регіони стикаються з проблемами, подібними до тих, що спостерігалися у «Ржавому поясі» США чи Рурському басейні: зношеність інфраструктури, екологічні виклики, дефіцит кваліфікованих кадрів і необхідність диверсифікації економіки [37].

З огляду на міжнародний досвід, адаптація таких регіонів в Україні можлива через технологічну модернізацію, створення технопарків і кластерів інноваційної економіки, а також через впровадження комплексних екологічних програм. Особливу роль може відіграти розвиток сфери послуг і залучення інвестицій у високотехнологічні сектори, які зможуть стати новою основою для сталого розвитку.

В Україні до старопромислових регіонів також належать Запорізька та Дніпропетровська області, які поряд із Донецькою та Луганською формують основу промислового потенціалу країни. Запорізька область, завдяки розвитку металургії та енергетики, є одним із провідних регіонів України. Металургійна промисловість займає понад 60% структури промислового виробництва області, а її внесок у національний експорт залишається значним. Проте високий рівень концентрації важкої промисловості призводить до значних екологічних проблем, зокрема забруднення повітря, води та ґрунтів. Знос основних засобів у регіоні перевищує 65%, що значно обмежує можливості модернізації та підвищення конкурентоспроможності продукції на зовнішніх ринках.

Дніпропетровська область є ще одним індустріальним гігантом України. Вона зберігає провідні позиції у видобутку залізної руди, чорній металургії та виробництві трубної продукції. У структурі промислового виробництва області домінують важкі енерго- та матеріаломісткі галузі, які становлять понад 50% валової доданої вартості (ВДВ). Проте, як і в Запорізькій області, висока залежність від сировинної орієнтації та застаріла технологічна база стають

бар'єрами для подальшого розвитку. Проблеми екологічної деградації та зниження мобільності трудових ресурсів є типовими для регіону. Знос основних виробничих фондів перевищує 68%, що ускладнює реалізацію масштабних інноваційних проєктів. Луганська область, хоча й поступається за масштабами промислового виробництва іншим старопромисловим регіонам, має свої особливості. Основу її економіки складають видобувна промисловість, енергетика та машинобудування. Однак через тривалий конфлікт і зниження інвестиційного потенціалу, регіон стикається з гострою соціально-економічною кризою. Застаріла інфраструктура, низький рівень диверсифікації економіки та значні екологічні проблеми ускладнюють інтеграцію області в сучасну економічну систему.

Усі ці регіони характеризуються високим споживанням енергоносіїв, яке перевищує 75% від загального обсягу споживання в країні. Це робить їх надзвичайно чутливими до коливань світових цін на енергоресурси, особливо природний газ. Водночас екологічні виклики залишаються серйозною перешкодою для сталого розвитку. Сумарне екологічне навантаження цих регіонів значно перевищує середньоукраїнські показники, що посилює соціальну напругу і впливає на якість життя населення [36].

Сучасні тенденції вимагають диверсифікації економічної структури старопромислових регіонів, впровадження інноваційних технологій, розвитку зеленої енергетики та поступового переходу до економіки знань. Для цього необхідно розробити інтегровані стратегії, які враховуватимуть специфіку кожного регіону та забезпечуватимуть синергію між економічними, екологічними та соціальними аспектами. Успішна трансформація таких регіонів, як Запоріжжя, Дніпро, Донецьк і Луганськ, може стати основою для сталого розвитку всієї країни. Слід зазначити, що індустріальний потенціал старопромислових регіонів, хоч і забезпечував економічну стабільність у минулому, нині стає стримуючим фактором розвитку через технологічну та інфраструктурну застарілість. Згідно з оцінками експертів, частка металургії та добувної промисловості у ВВП поступово зменшується, і без суттєвих реформ

цей процес продовжиться, що може призвести до подальшого економічного спаду. Висока залежність від традиційних галузей у поєднанні з низькою інноваційною активністю створює ризик втрати конкурентоспроможності на міжнародних ринках. Важливим фактором є низький рівень впровадження сучасних ресурсозберігаючих і безвідходних технологій. Наприклад, у металургії більшість підприємств продовжують використовувати застарілі технологічні процеси, що посилює екологічні проблеми і підвищує собівартість продукції. У добувній промисловості ситуація ще гірша: лише 3,8% підприємств вважаються інноваційно активними. Це значно нижче порівняно з іншими секторами економіки, що свідчить про критичну необхідність стимулювання інновацій. Екологічна ситуація в старопромислових регіонах залишається тривожною. Викиди забруднюючих речовин у довкілля значно перевищують середньонаціональні показники, що негативно впливає на якість життя населення і зменшує інвестиційну привабливість регіонів. Лише одиничні підприємства впроваджують технології, спрямовані на зниження впливу на довкілля, що не може суттєво змінити загальну ситуацію [33].

Старопромислові регіони дають близько третини ВВП України, проте внесок цих галузей знижується. Без радикальних змін ця частка може зрівнятися з надходженнями від експорту трудових ресурсів, які вже сьогодні становлять 2% ВВП. Така ситуація вимагає комплексного підходу до трансформації регіональної економіки. Необхідно розвивати галузі з високою доданою вартістю, стимулювати перехід до інноваційної моделі розвитку, модернізувати інфраструктуру і впроваджувати зелені технології.

З огляду на глобальні тенденції, важливим напрямком є розвиток зеленої енергетики, IT-сектору та інших високотехнологічних галузей. Це дозволить диверсифікувати економіку старопромислових регіонів, зменшити їхню залежність від експорту сировини та забезпечити стійкий економічний розвиток. Без системних інвестицій у модернізацію виробництва та підвищення інноваційного потенціалу старопромислові регіони України ризикують залишитися на узбіччі економічного прогресу.

Таким чином, старопромислові регіони України, попри їхній значний потенціал і роль у підтримці економіки в період становлення державності, сьогодні перебувають у стані системної кризи. Основними ознаками цієї кризи є структурні проблеми економіки, екологічна деградація, погіршення соціальної інфраструктури та демографічна криза. Монофункціональність багатьох міст та сільських територій старопромислових регіонів, залежність від містоутворюючих підприємств, відсутність активної диверсифікації економіки та недостатня підтримка інноваційних галузей є ключовими факторами, які стримують їхній розвиток.

Необхідність негайного втручання обумовлена не лише економічними, але й соціальними аспектами. Занепад базових галузей, що раніше забезпечували зайнятість більшості населення, спричинив зростання безробіття, міграцію працездатного населення до інших регіонів та країн, а також збільшення частки осіб похилого віку серед мешканців. Як наслідок, у старопромислових регіонах спостерігається скорочення чисельності населення, поширення захворювань, низький рівень медичного обслуговування та соціальної підтримки, що погіршує якість життя. Досвід європейських країн та США свідчить, що трансформація таких регіонів можлива лише за умови системного підходу, який включає економічну, соціальну та екологічну складові. Зокрема, необхідно стимулювати розвиток наукомістких галузей, запроваджувати екологічно чисті виробництва та модернізувати існуючу інфраструктуру. У цьому контексті важливим є проведення детального аналізу стану кожного старопромислового регіону, врахування його специфіки, галузевої спеціалізації та умов економічної діяльності. На жаль, нині відсутність якісного аналізу та цільових стратегій у державній регіональній політиці України призводить до збільшення міжрегіональної нерівності та поглиблення соціальних проблем. Вирішення цих питань потребує чіткої координації зусиль на національному та регіональному рівнях, розробки та реалізації комплексних програм сталого розвитку, орієнтованих на довгостроковий результат. Першочерговими завданнями для старопромислових регіонів мають стати активізація інноваційної діяльності,

створення умов для залучення інвестицій, стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу, а також впровадження ефективних механізмів соціального захисту населення. Не менш важливим є розвиток людського капіталу через доступ до якісної освіти та професійної підготовки, що дозволить зменшити залежність від традиційних галузей і сприятиме формуванню нової економічної моделі. Подальша робота в цьому напрямі вимагатиме впровадження сучасних інструментів регіонального розвитку, які враховують глобальні тенденції, зокрема діджиталізацію, зелену енергетику та сталу урбанізацію. Старопромислові регіони мають потенціал стати лідерами у впровадженні новітніх рішень, але для цього потрібна цілеспрямована та злагоджена політика, підтримка з боку держави та міжнародних партнерів [35].

Висновки до розділу 1 кваліфікаційної роботи

Індустріальна культура, яка виникла на основі традиційної промислової діяльності, має двояку роль: з одного боку, підтримує соціальну згуртованість та місцеві ініціативи, з іншого — може стати перешкодою для інновацій. Інституційні та культурні фактори, включаючи соціальні мережі та культурні коди, відіграють важливу роль у формуванні соціальних норм та визначенні шляху розвитку таких регіонів. Людський фактор, зокрема взаємодія між місцевими акторами, є ключовим для подолання обмежень та сприяння економічному і соціальному розвитку.

Існують серйозні проблеми, з якими стикаються старопромислові регіони, зокрема технологічна застарілість, екологічні виклики та соціальні проблеми. Проблеми, як-от залежність від важкої промисловості, зниження конкурентоспроможності та дефіцит кадрів, є основними бар'єрами для сталого розвитку. Водночас, можливості для трансформації через розвиток нових галузей, таких як зелена енергетика та ІТ, а також стратегічний підхід до модернізації інфраструктури та екологічні програми можуть стати основними напрямками покращення ситуації. Міжнародний досвід старопромислових регіонів надає приклади, що можуть бути корисними для українських регіонів у процесі їх економічної трансформації.

Загалом, для успішної трансформації старопромислових регіонів в Україні необхідно інтегрувати індустріальну культуру в економічні процеси, а також здійснити комплексну модернізацію та розвиток інноваційних технологій, орієнтуючись на сталий розвиток.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ СТАРОПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ

2.1. Аналіз розвитку старопромислових регіонів Європи

Регіональна політика Європи за останні десятиліття стає дедалі більш складною, інтегруючись у більшу систему багаторівневого управління [38]. Проте, основні механізми регіональної політики, організовані на національному рівні, залишаються центральними для розвитку регіонів та досягнення ефективності. Країни, такі як Франція, (Західна) Німеччина, Іспанія та Велика Британія, дотримуються традиційного підходу до регіональної політики, спрямованої на зменшення просторових диспропорцій, хоча варіюються в акцентах та часових перспективах.

Традиційно регіональна політика була більш централізованою та мала глибші історичні корені у Великій Британії та Франції, ніж у Німеччині чи Іспанії. Однак вже на початку 1980-х та в кінці 1990-х років країни почали делегувати частину повноважень щодо регіональної політики на місцевий рівень [39]. При цьому регіональні індустріальні політики (OIP) таких регіонів, як Рур, Північний Схід Франції, Північний Схід Англії та Уельс, отримували значну частину державних коштів на регіональну допомогу в 1970-1980-х роках. Ці витрати були зосереджені на перепрофілюванні промислових секторів, перекваліфікації робочої сили, залученні нових інвестицій, екологічному відновленні та регенерації міських територій.

Однак у 1980-х роках Велика Британія здійснила значне скорочення регіональних витрат, тоді як інші європейські країни, зокрема Німеччина та Франція, подвоїли свої фінансування на ці цілі.

Як зазначалося раніше, політичні стратегії трансформації OIP у Франції та Німеччині зосереджувалися на диверсифікації в нові, але пов'язані технології як

основному механізмі для «розблокування» економічного потенціалу [40]. Водночас, залучення внутрішніх інвестицій залишалося основним пріоритетом для британських ОІР, таких як Північно-Східна Англія, Шотландія та Уельс. Процеси деволюції у Франції та Великій Британії є частиною більш широкого явища «регіоналізації регіональної політики», що дозволило регіональним акторам значно збільшити свою роль з 1980-х років. Важливими регіональними акторами в різних країнах є Ландер (уряди земель) у Німеччині, уряди автономних спільнот і регіонів в Іспанії, виборні регіональні ради у Франції та невиборні Агентства регіонального розвитку у Великій Британії, а також делеговані адміністрації в Шотландії, Уельсі та Північній Ірландії [41].

«Регіоналізація регіональної політики» також відображає перехід до нової «ендогенної» моделі політики регіонального розвитку, яка була підкреслена раніше. У цьому підході можна виділити три ключові аспекти: акцент на важливості навчання та розвитку навичок, акцент на інноваціях і дослідженнях як частині переходу до економіки, орієнтованої на знання, а також підтримка розвитку малих і середніх підприємств (МСП).

Нова регіональна політика була впроваджена в більшості європейських країн з 1980-х років, підтримана різними ініціативами та програмами ЄС. Хоча існують певні варіації в акцентах і термінах, ці відмінності частково відображають взаємодію нової політики з національними моделями капіталізму, описаними раніше. Наприклад, у контексті навчання та професійної освіти успіх корпоративістської моделі Німеччини контрастує з обмеженнями ринкового підходу, що домінує у Великій Британії з 1980-х років. У Великій Британії цей підхід супроводжувався значною децентралізацією на місцевому рівні. Професійна освіта у Франції стала основним завданням регіональних рад з 1983 року, що дозволило подолати традиційний централізований підхід і вимагало значних коригувань з боку інших акторів, таких як бізнес і профспілки. Регіональні органи влади також активно брали участь в інноваційних програмах та ініціативах для малого і середнього бізнесу, здійснюючи більший контроль над цими сферами в межах національних і європейських програм, порівняно з

іншими напрямами регіональної політики, такими як регіональна допомога та промислова реструктуризація.

Політика інновацій та підтримки малих і середніх підприємств (МСП) в різних регіонах спрямована на підтримку передачі технологій та досліджень і розробок через інтерактивний підхід, який стимулює співпрацю між промисловістю та дослідницькими організаціями. Багато регіональних індустріальних політик (OIR) були особливо активні в цьому напрямі. Наприклад, Північний Рейн-Вестфалія отримала 60% фінансування, розподіленого Міністерством досліджень і технологій Німеччини в період з 1991 по 1994 рік . Програма «Регіональні інноваційні стратегії» Європейської комісії також орієнтована на менш сприятливі регіони, маючи дещо інші результати. Малі та середні підприємства стали фокусом низки інноваційних та технологічних ініціатив, отримуючи ширшу підтримку для розвитку бізнесу та маркетингу/ Загалом, якщо традиційна регіональна політика в 1960-х і 1970-х роках асоціювалася з процесами конвергенції між регіонами, то з кінця 1970-х років цей процес застопорився, оскільки «просторове кейнсіанство» змінилося неоліберальним підходом, орієнтованим на національну та регіональну конкурентоспроможність. Однак, незважаючи на загальний зсув, у країнах з сильною державницькою та корпоративістською традицією, таких як Франція та Німеччина, збереглася більш потужна національно організована політика підтримки диверсифікації та технологічного оновлення для OIR. Натомість в неоліберальних країнах, таких як Велика Британія, ця підтримка була менш виражена [42].

Одночасно різні регіональні шляхи адаптації, такі як диверсифікація та трансплантація, згадані раніше, були поступово замінені загальним просуванням ендогенних форм регіональної адаптації протягом останніх років. Проте, можна очікувати, що вплив національних політичних економік, пов'язаних з різними регіональними стратегіями, призведе до суттєвих відмінностей у результатах OIP на національному рівні. Зокрема, неоліберальні моделі, як у Великій Британії, можуть демонструвати кращі результати в порівнянні з більш

корпоративістськими економіками, такими як Франція та Німеччина, в плані зростання ВВП, але водночас сприятимуть гіршій якості та менш стабільним формам зайнятості.

Щодо економічних показників, що вимірюються зміною валового внутрішнього продукту (ВВП), спостерігається чітка тенденція до сильного зростання британських ОІР в період 1996-2003 років, що значно перевищує середні показники по ЄС, і це тісно пов'язано з потужним зростанням національної економіки загалом (рис. 2). Найгірші показники були зафіксовані в Німеччині, що відображає слабкі результати економіки після возз'єднання та складнощі з інтеграцією набагато біднішого Східного Ланду. Французькі регіони також показали нижчі показники за середній рівень по ЄС.

Таким чином, швидке зростання британської моделі ринково орієнтованого капіталізму порівняно з німецьким корпоративізмом та французьким державництвом чітко відображається на результатах відповідних ОІР. Різниця в економічних показниках між державами та ОІР значно зменшується, коли ВВП вимірюється за стандартами купівельної спроможності (ПКС).

Це наближає Велику Британію до Франції та Німеччини, ймовірно, відображаючи вищу вартість життя у Великій Британії, при цьому Іспанія та Pais Vasco є найуспішнішими виконавцями. Крім того, різниця між найбільш та найменш динамічними регіонами зменшується з приблизно восьмикратної різниці (69 проти 9) до трикратної (55 проти 19).

Щодо цих даних про ВВП можна зробити три основні спостереження. По-перше, вони вказують на те, що регіональні тенденції тісно пов’язані з національними економічними показниками, що є важливою залежністю, яку значною мірою ігнорує «новий регіоналізм». По-друге, в більшості випадків ефективність ОІР є меншою за національні показники, що відображає поточні проблеми структурної трансформації в таких регіонах. Два основні винятки становлять німецькі регіони Дюссельдорф і Мюнстер. По-третє, існують значні регіональні відмінності в контексті національних економічних змін, що свідчить

про роль регіонально специфічних факторів. Такі відмінності в результатах діяльності OIP найбільш помітні у Великій Британії, що підтверджує та розширює висновки дослідження BEATTY та ін. [42]., які вказують на те, що певні вугільні регіони, як Південний Йоркшир, Нортумберленд, Тайн і Уїр, досягли кращих результатів, ніж Південний Уельс, з середини 1980-х років. Це також підтримує попереднє припущення, що неоліберальна модель Великої Британії сприятиме більшій варіативності результатів, зосереджуючи увагу на ендогенних можливостях регіонів реагувати на процеси трансплантації через залучення внутрішніх інвестицій

Наступним показником, який ми розглянули, була зміна зайнятості в період з 1996 по 2005 рік. Загальне зростання частки європейських OIR з середини 1990-х років є очевидним, відповідно до спостережень BEATTY et al. [42]. щодо регіонів вугільних родовищ Великої Британії, хоча найкращі показники демонструють OIR Франції та Іспанії. На національному рівні Великобританія показує гірші результати порівняно з іншими країнами, зокрема Францією, щодо зміни зайнятості, ніж ВВП, навіть якщо останній виражений у термінах стандартів купівельної спроможності (ПКС). Цікаво, що в той час як загальна зайнятість зросла більше, ніж національне зростання в деяких французьких та німецьких OIR, це було вірно лише для трьох британських OIR (Південний Йоркшир, Дербішир, Ноттінгемшир і Західний Уельс). Показники решти п'яти були нижчими за середні національні показники, а загальна зайнятість фактично знизилася в двох регіонах Великої Британії – Тіс-Веллі та Даремі (-0,23%) і Ланкаширі (-1,07%) за цей період.

Ці цифри, звісно, є досить загальними, не враховуючи взаємозв'язок зміни зайнятості з 1996 по 2005 рік із втратами робочих місць у традиційних галузях з 1970-х років. BEATTY et al. [43] надають оцінку для вугільних регіонів Англії та Уельсу, вказуючи на значне відновлення, особливо з середини 1990-х років, а також тривале зниження зайнятості в деяких регіонах. Значну частину з них становить «приховане безробіття» у вигляді збільшення кількості осіб, які претендують на допомогу по непрацездатності. Є деякі ознаки того, що це

приховане безробіття в британських OIR частково компенсується вищими офіційними показниками безробіття у Франції, Німеччині та Іспанії.

Ці дані надають додаткову підтримку важливому зв'язку між тенденціями в економічній діяльності на регіональному та національному рівнях (. На відміну від даних про ВВП, існують ознаки того, що французькі регіони перевершують британські, що свідчить про те, що традиційно більш інтервенціоністська культура французького капіталізму може мати переваги порівняно з гнучкою економікою Великої Британії щодо сукупної зайнятості, а не ВВП. Той факт, що німецькі OIR з жорстко регульованими системами підвищення кваліфікації гірше справляються з створенням робочих місць, ніж деякі британські регіони, свідчить про стримуючий вплив слабкої національної економіки та структурних проблем, з якими стикаються самі OIR. Водночас, не існує чіткої залежності між економічними показниками та рівнем регіональної автономії, оскільки деякі французькі та британські регіони, де рівень децентралізованої влади нижчий, демонструють кращі результати, ніж німецькі OIR. Контраст між показниками більшості англійських і німецьких OIR, особливо щодо ВВП, свідчить про те, що національне економічне зростання є важливішим фактором, ніж рівень регіональної автономії, хоча це не знижує значення регіональних ініціатив, як показують результати зайнятості в таких регіонах, як Норд-Па-де-Кале та Мюнстер. У цьому контексті необхідно проводити подальший аналіз змін регіональної зайнятості, щоб дослідити компоненти цих змін і те, що вони свідчать про регіональні показники.

Регіональний розвиток країн Європейського Союзу між 2005 і 2022 роками характеризується низкою значних змін, які були зумовлені численними глобальними викликами та внутрішніми політичними процесами. Перш за все, важливим фактором став ефект фінансової кризи 2008 року, яка мала серйозні наслідки для економік різних регіонів ЄС. Однак саме в цей період розпочалося активне відновлення за допомогою фінансування з європейських фондів, зокрема Європейського фонду регіонального розвитку (ERDF). Ці кошти сприяли розвитку інфраструктури, модернізації виробничих потужностей, а

також покращенню соціальних послуг у багатьох країнах, що сприяло прискореному економічному відновленню.

Незважаючи на загальне економічне зростання, труднощі зберігалися в південних і східних регіонах ЄС, зокрема в таких країнах, як Португалія, Ірландія, Іспанія та Греція, які найбільше постраждали від фінансової кризи. В цих країнах економічне відновлення було сповільненим через високий рівень боргових зобов'язань та економічну нерівність, що значною мірою ускладнювало процес структурних реформ. Тим не менше, значні інвестиції в розвиток технологій і інфраструктури, а також модернізація промислових секторів, дозволили цим регіонам відновлювати свої економічні позиції. Зокрема, Ірландія продемонструвала чудові результати завдяки залученню іноземних інвестицій та розвитку технологічного сектору, що стало основою для її економічного зростання в 2010-2020 роках.

Другим великим викликом для регіонального розвитку ЄС стала пандемія COVID-19. Її наслідки продемонстрували значні регіональні диспропорції в Європі, оскільки розвинені регіони змогли швидше адаптуватися до нових умов, використовуючи цифрові технології та ефективні урядові програми підтримки, тоді як менш розвинені регіони, зокрема в південній та східній частинах ЄС, зіткнулися з серйозними проблемами. Великі міста, такі як Лондон і Париж, мали змогу перейти на дистанційну роботу та забезпечити сталість своїх економік, в той час як регіони, що залежали від туризму чи традиційних промислових секторів, зазнали значних втрат. Водночас деякі країни, наприклад Німеччина і Франція, через свої економічні і соціальні моделі змогли ефективно справлятися з кризою, що дозволило їм відновити рівень економічної активності значно швидше.

Brexit, як ще один важливий фактор, вплинув на регіональний розвиток, особливо в Великій Британії. Вихід з ЄС призвів до економічних труднощів, особливо для регіонів, що сильно залежали від європейської робочої сили та ринків. Лондон і Південний Схід Англії відчули зниження інвестицій і значні труднощі з торгівлею та мобільністю робочої сили, в той час як Ірландія змогла

скористатися змінами в торгівельних зв'язках, ставши важливим економічним центром для міжнародних компаній.

У той же час, значну роль у розвитку регіонів ЄС зіграли інвестиції в зелені технології та інновації. Європейський Союз встановив амбітні цілі щодо переходу до сталого розвитку та зменшення викидів CO2, що сприяло розвитку відновлюваних джерел енергії в таких країнах, як Німеччина, Данія та Франція. Більшість країн Скандинавії та Центральної Європи також активно підтримували ініціативи з енергозбереження та екологічних інновацій, що дозволило регіонам досягти високих результатів у питаннях енергетичної ефективності та зменшення забруднення навколишнього середовища.

На тлі цих подій, ЄС продовжував активно використовувати фінансові інструменти для підтримки регіонів, таких як Європейський соціальний фонд (ESF) та фонд регіонального розвитку, що дозволило країнам з низьким рівнем розвитку поліпшити свої економічні показники. Регіони в країнах Східної Європи, як-от Польща та Румунія, завдяки цим фондам змогли суттєво покращити рівень інфраструктури, освіти та охорони здоров'я, хоча виклики, пов'язані з соціальною нерівністю та безробіттям, залишалися актуальними.

Таким чином, регіональний розвиток у ЄС за період з 2005 по 2022 роки був визначений як кризами, так і можливостями для відновлення та зростання. Водночас, хоча відбулося значне зменшення економічних диспропорцій між регіонами, значні відмінності залишаються, особливо між західними та східними частинами Європи. Проте використання європейських фондів, інвестиції в інфраструктуру, екологічні ініціативи та технологічні інновації стали важливими чинниками, які сприяли поступовому покращенню регіональних економік.

За період з 1995 по 2022 роки регіональний розвиток в ЄС показав значні відмінності в зростанні ВВП, регіональних диспропорціях та економічній активності в різних країнах. Нижче наведені ключові таблиці, основані на даних Євростату та інших звітах ЄС, які висвітлюють ці регіональні відмінності і надають корисну інформацію про економічну трансформацію Європи.

Таблиця 2.1 показує зростання реального ВВП в різних регіонах ЄС з 1995 по 2022 рік, з акцентом на ті регіони, що зазнали найбільших і найменших змін.

Таблиця 2.1 – Регіони ЄС, які зазнали максимальних та мінімальних змін

Регіони	Зростання ВВП 1995-2022 (%)	Тип зростання
Алгарве, Португалія	17,00%	Високе зростання
Регіон автономії Мадейра, Португалія	14,20%	Високе зростання
Південна Ірландія, Ірландія	13,50%	Високе зростання
Югоізточний, Болгарія	-3,10%	Низьке зростання
Корсика, Франція	-1,20%	Низьке зростання

Наступна таблиця показує ВВП на душу населення в різних регіонах ЄС у 2022 році, виміряний у стандартах купівельної спроможності (ПКС) відносно середнього показника по ЄС.

Таблиця 2.2 – ВВП на душу населення в різних регіонах ЄС у 2022 році

Регіони	ВРП на душу населення як % від середнього по ЄС
Південна Ірландія	286%
Люксембург	257%
Прага, Чехія	207%
Регіон Брюссель, Бельгія	196%
Майотта, Франція	30%

Наступна таблиця показує коефіцієнт варіації (КВ) для ВВП на душу населення в різних країнах, що вказує на рівень диспропорцій у межах країни.

Таблиця 2.3 – коефіцієнт варіації (КВ) для ВВП на душу населення в різних країнах

Країни	КВ 2005-2012 (%)	КВ 2012-2022 (%)	Зміна диспропорцій (%)
Угорщина	59	50	-9
Португалія	18	16,5	-1,5
Данія	22,2	33,2	11
Чехія	48,6	53,2	4,6
Польща	26,8	20,4	-6,4

Наступна таблиця показує регіони ЄС, що демонструють найбільше зростання ВРП у 2022 році.

Таблиця 2.4 – Регіони ЄС з найбільшим зростанням ВРП

Регіони	Зростання ВРП (2022) (%)
Алгарве, Португалія	17,00%
Регіон автономії Мадейра, Португалія	14,20%
Південна Ірландія, Ірландія	13,50%
Іллес-Балеарес, Іспанія	12,50%
Провінція Брюссель-Валлонія, Бельгія	10,90%

Таблиці ілюструють економічні відмінності в межах ЄС, де значне зростання спостерігається в Ірландії, Люксембурзі та Португалії, на тлі більшої стагнації чи скорочення в таких регіонах, як Болгарія та Греція. Різниця в ВВП на душу населення свідчить про те, що багатство зосереджено в столицях і міжнародних хабах, тоді як периферійні та східні регіони ЄС стикаються з тривалими економічними проблемами. Одночасно, такі регіони, як Прага, Брюссель і Люксембург, продовжують демонструвати потужні економічні результати, що підкреслює регіональний економічний розподіл в ЄС.

2.2. Аналіз старопромислових регіонів України

У 21 столітті світ стикається з численними проблемами, більшість з яких виникають через процеси урбанізації. Це включає міську бідність, високі витрати на проживання, зростання нерівності та злочинності, міграційні процеси і екологічно руйнівні явища. Причиною таких проблем є високий рівень важкої промисловості в економічній структурі [7, с.127]. У 1950 році лише 30% світового населення мешкало в містах, а в Європі цей показник становив 53%. Наразі рівень урбанізації досяг 55,3% у світі та 74,5% в Європі, і до 2050 року очікується, що ці цифри збільшаться до 66% і 83,7% відповідно. Міста споживають 80% світової енергії та 75% природних ресурсів, одночасно відповідаючи за 75% викидів вуглецю. Проте міста також є центрами наукових

досліджень та освіти, що забезпечує важливі технологічні та соціально-економічні переваги [8].

В умовах четвертої промислової революції важливим є вирішення проблем сталого розвитку старопромислових міст та регіонів. Технологічні зміни впливають на структуру промислового виробництва, орієнтуючи його на інновації, що трансформує роль старопромислових регіонів. Однак деякі з цих міст залишаються на перехресті технологічних змін, що призводить до їх депресії та рецесії. Це стосується регіонів, де основний внесок у валовий регіональний продукт надається текстильною промисловістю, металургією, вугільними басейнами та іншими галузями важкої промисловості.

Для оцінки розвитку або занепаду старопромислових регіонів України сформуємо дві основні групи показників: загальні показники соціально-економічного розвитку та специфічні тенденції в промисловому секторі. На основі цих показників буде проведено аналітичне обґрунтування старопромислового комплексу країни, до складу якого ми включимо чотири регіони Сходу України: Запорізький, Дніпропетровський, Донецький та Луганський.

Таблиця 2.5 – Загальні показники розвитку старопромислових регіонів України

	Запорізький регіон	**Донецький регіон**	**Дніпропетровський регіон**	**Луганський регіон**
2020	Населення: 1,705,836 осіб	Населення: 4,165,901 осіб	Населення: 3,206,477 осіб	Населення: 2,151,833 осіб
	Міграційний приріст: -2,200 осіб	Міграційний приріст: -7,700 осіб	Міграційний приріст: -1,400 осіб	Міграційний приріст: -4,900 осіб
	Природний приріст: -16,280 осіб	Природний приріст: -26,413 осіб	Природний приріст: -28,403 осіб	Природний приріст: -10,980 осіб
	Рівень бідності: 32.8%	Рівень бідності: 19.3%	Рівень бідності: 17.8%	Рівень бідності: 25.1%
	Рівень безробіття: 9.9%	Рівень безробіття: 14%	Рівень безробіття: 7.9%	Рівень безробіття: 14.4%
2021	Населення: 1,687,401 осіб	Населення: 4,131,808 осіб	Населення: 3,176,648 осіб	Населення: 2,135,913 осіб
	Міграційний приріст: -2,000 осіб	Міграційний приріст: -5,400 осіб	Міграційний приріст: -600 осіб	Міграційний приріст: -3,500 осіб

	Природний приріст: -18,865 осіб	Природний приріст: -26,095 осіб	Природний приріст: -33,981 осіб	Природний приріст: -11,100 осіб
	Рівень бідності: 38.7%	Рівень бідності: 30.9%	Рівень бідності: 23.6%	Рівень бідності: 28.3%
	Рівень безробіття: 11.1%	Рівень безробіття: 15.4%	Рівень безробіття: 8.8%	Рівень безробіття: 16.1%
2022	Населення: 1,666,515 осіб	Населення: 4,100,280 осіб	Населення: 3,142,035 осіб	Населення: 2,121,322 осіб
	Міграційний приріст: -1,907 осіб	Міграційний приріст: -5,288 осіб	Міграційний приріст: -283 осіб	Міграційний приріст: -3,104 осіб
	Природний приріст: -26,146 осіб	Природний приріст: -35,620 осіб	Природний приріст: -45,267 осіб	Природний приріст: -13,687 осіб
	Рівень бідності: 31.1%	Рівень бідності: 18.8%	Рівень бідності: 20.4%	Рівень бідності: 24.5%
	Рівень безробіття: 11.4%	Рівень безробіття: 15.9%	Рівень безробіття: 9.1%	Рівень безробіття: 16.7%

У Запорізькому старопромисловому регіоні, чисельність населення зменшилась з 1,705,836 осіб у 2020 році до 1,666,515 осіб у 2022 році. Абсолютний приріст складає -39,321 осіб. Темп зростання населення становить -2.3%, що свідчить про негативну тенденцію скорочення чисельності населення. Донецький регіон за цей період також продемонстрував спад населення з 4,165,901 осіб у 2020 році до 4,100,280 осіб у 2022 році, що складає абсолютний приріст -65,621 осіб та темп зменшення на 1.6%. У Дніпропетровському регіоні населення зменшилось з 3,206,477 осіб у 2020 році до 3,142,035 осіб у 2022 році. Абсолютний приріст складає -64,442 осіб, а темп зменшення населення досягнув 2%. Луганський регіон показав скорочення населення з 2,151,833 осіб у 2020 році до 2,121,322 осіб у 2022 році, що складає абсолютний приріст -30,511 осіб та темп зменшення на 1.4%. Ці негативні тенденції в чисельності населення в усіх чотирьох старопромислових регіонах є результатом низької привабливості цих регіонів для проживання. Однією з основних причин є зниження кількості робочих місць у традиційних галузях, таких як металургія та вугільна промисловість, що значно впливає на економічну стабільність. Крім того, високий рівень міграції, як внутрішньої, так і зовнішньої, значно скорочує кількість населення. Прогнозуючи подальший розвиток, можна припустити, що

ці тенденції можуть зберігатись або навіть погіршуватись, якщо не буде здійснено заходів щодо розвитку нових індустрій, залучення інвестицій та створення нових робочих місць. Враховуючи поточний темп зменшення населення, прогнози на наступні роки можуть свідчити про зниження чисельності на 1.5%-2.5% щорічно. Тому для покращення ситуації необхідно розробити стратегії економічної трансформації, зокрема, через диверсифікацію промисловості, розвиток інноваційних технологій, поліпшення інфраструктури та соціальних умов. Загалом, збереження тенденцій скорочення населення в цих регіонах може призвести до подальшої депопуляції, зниження економічної активності та підвищення соціальних проблем, таких як бідність і безробіття. Тому для стабільного розвитку важливо впроваджувати політику, яка б стимулювала відновлення цих територій та зробила їх більш привабливими для проживання і інвестицій.

У Запорізькому регіоні рівень безробіття з 2020 року зросла з 9,9% до 11,4% у 2022 році. Це свідчить про погіршення ситуації на ринку праці, що частково обумовлено скороченням робочих місць в традиційних промислових секторах, таких як металургія та хімічна промисловість. У Донецькому регіоні рівень безробіття збільшився з 14% у 2020 році до 15,9% у 2022 році. Це також відображає труднощі в цих областях, які страждають від руйнувань внаслідок конфлікту, а також економічних проблем, пов’язаних з падінням традиційних промислових галузей. У Дніпропетровському регіоні рівень безробіття виріс з 7,9% у 2020 році до 9,1% у 2022 році, що також вказує на економічні труднощі. Луганський регіон, де рівень безробіття був 14,4% у 2020 році, показав збільшення цього показника до 16,7% у 2022 році, що є одним із найвищих значень серед старопромислових регіонів України. Цей процес зростання безробіття пов'язаний з кількома чинниками, зокрема, з відсутністю диверсифікації економіки в цих регіонах та залежністю від важкої промисловості, яка не завжди здатна швидко адаптуватися до сучасних технологічних вимог. Зниження виробництва в традиційних галузях, зокрема,

металургії та вугільній промисловості, призводить до скорочення робочих місць і сприяє зростанню безробіття серед населення.

Рівень бідності в старопромислових регіонах України також має тенденцію до збільшення. У Запорізькому регіоні рівень бідності у 2020 році становив 32,8%, а в 2022 році зріс до 31,1%, що показує певне поліпшення, але в цілому це залишається високим показником. У Донецькому регіоні рівень бідності змінився з 19,3% у 2020 році до 18,8% у 2022 році, хоча також можна відзначити деяке поліпшення. Однак для регіону, що постраждав від конфлікту, це ще завищена цифра. У Дніпропетровському регіоні рівень бідності зріс з 17,8% у 2020 році до 20,4% у 2022 році. Це свідчить про негативні економічні тенденції, які впливають на рівень добробуту населення в цих регіонах. Найвищий рівень бідності серед усіх старопромислових регіонів спостерігається у Луганському регіоні, де рівень бідності зріс з 25,1% у 2020 році до 24,5% у 2022 році. Збільшення рівня бідності можна пояснити кількома факторами, серед яких варто виділити зменшення кількості робочих місць, скорочення заробітної плати в традиційних галузях, а також високий рівень міграції населення, що веде до депопуляції та зниження економічної активності. Вищий рівень бідності в цих регіонах є відображенням економічної деградації, пов’язаної з тим, що старопромислові території не можуть швидко пристосуватися до нових економічних реалій. Прогноз на майбутнє для старопромислових регіонів України виглядає невтішним, якщо не буде здійснено заходів для трансформації економіки. Рівень безробіття і бідності може зростати, якщо не будуть впроваджені інноваційні технології, створення нових робочих місць та залучення інвестицій у ці регіони. Крім того, важливим є розвиток альтернативних секторів економіки, таких як технології, екологічні проекти та інфраструктурні ініціативи, які здатні забезпечити сталий розвиток і покращити соціально-економічні умови для місцевих жителів. Тому важливо, щоб уряд і місцеві органи влади зосередили свої зусилля на сприянні економічній трансформації цих територій через інвестування в нові технології та створення сприятливого

бізнес-клімату, що дозволить не лише покращити рівень безробіття та бідності, а й сприяти економічному зростанню в довгостроковій перспективі.

Таблиця 2.6 – Тенденції розвитку промислових підприємств старопромислових регіонів України

рік	Промислові підприємства, тис.од.	% збитко-вих	Обсяг виробленої продукції, млн. грн	Обсяг реалізації продукції, млн.грн	Прибуток*, млн.грн	Збиток*, млн.грн.	Кількість зайнятих працівників, осіб
Запорізький старопромисловий регіон							
2019р.	2097	22,7	199909	207064	18048	3733	144083
2020р.	2237	22,2	185193	190179	11640	9995	139271
2021р.	2281	26,9	173721	182861	10573	15000	132781
Донецький старопромисловий регіон							
2019р.	1366	26,3	299575	338666	17265	14654	168346
2020р.	1510	27,7	292901	297232	13235	23661	163028
2021р.	1327	29,6	251348	251956	8898	25687	153907
Дніпропетровський старопромисловий регіон							
2019р.	3857	26,1	493900	534150	65138	36906	302268
2020р.	4155	24,6	497295	51611	59519	27811	297264
2021р.	4204	27,7	451480	490521	46979	22130	288147
Луганський старопромисловий регіон							
2019р.	471	32,7	18227	17986	3218	2817	32681
2020р.	571	30,1	20014	19409	8460	1802	29624
2021р.	467	29	16532	18861	1164	9102	28443

Аналізуючи тенденції розвитку промислових підприємств старопромислових регіонів України на основі таблиці 2.6, можна зробити кілька важливих висновків та прогнозів щодо ситуації в цих регіонах.

Запорізький старопромисловий регіон показує поступове збільшення кількості підприємств з 2097 одиниць у 2019 році до 2281 одиниць у 2021 році. Однак кількість збиткових підприємств збільшилась, що свідчить про погіршення фінансових результатів. Обсяг виробленої продукції знизився на 26,2% за три роки, що свідчить про значне падіння виробничої активності. Прибуток також зменшився, а збитки зросли. Це супроводжується зменшенням кількості працівників на 7,4%, що може бути наслідком оптимізації чи скорочення виробничих потужностей.

Донецький старопромисловий регіон, в свою чергу, показує змішану картину. Кількість підприємств зросла до 1510 одиниць у 2020 році, але в 2021 році знову зменшилась до 1327 одиниць. Збільшення частки збиткових підприємств з 26,3% до 29,6% та падіння обсягу виробленої продукції на 16,1% свідчить про загальне погіршення фінансової ситуації в регіоні. Прибуток зменшився на 48,4%, а збитки значно зросли. Протягом трьох років кількість зайнятих працівників зменшилась на 8,5%, що також свідчить про скорочення робочих місць.

У Дніпропетровському старопромисловому регіоні, незважаючи на збільшення кількості підприємств з 3857 до 4204 одиниць, спостерігається зниження обсягів виробленої продукції на 8,6%. Хоча кількість збиткових підприємств зменшилась у 2020 році, вона знову зросла в 2021 році до 27,7%. Прибуток скоротився на 27,9%, а збитки зменшились на 25,7%. Кількість зайнятих працівників зменшилась на 4,7%, що може бути результатом автоматизації або оптимізації виробничих процесів.

Луганський старопромисловий регіон демонструє найбільше негативних тенденцій. Кількість підприємств зросла до 571 одиниці у 2020 році, але в 2021 році знову зменшилась до 467 одиниць. Збільшення частки збиткових підприємств з 32,7% до 29% є позитивною тенденцією, але обсяг виробленої продукції знизився на 9,3%. Прибуток значно зменшився, а збитки скоротились на 67,7%. За три роки кількість зайнятих працівників зменшилась на 13%, що свідчить про серйозні структурні проблеми в регіоні.

У цілому, старопромислові регіони України стикаються з серйозними труднощами в плані розвитку. Зменшення обсягів виробництва, зростання збитковості підприємств і скорочення кількості працівників свідчать про потребу у структурних змінах і впровадженні інноваційних технологій. Очікується, що без значних інвестицій у модернізацію та диверсифікацію виробництва ці тенденції можуть погіршуватися, однак є й позитивні сигнали, такі як зменшення частки збиткових підприємств у деяких регіонах.

Висновки до розділу 2 кваліфікаційної роботи

Регіональний розвиток Європейського Союзу (ЄС) та процеси трансформації старопромислових регіонів України взаємопов’язані через спільні економічні проблеми та виклики, з якими стикаються ці території. Обидва ці контексти демонструють необхідність глибоких структурних змін для досягнення стійкого економічного розвитку. У цьому контексті важливо враховувати позитивні приклади ЄС, де вдалося ефективно адаптувати старопромислові регіони до нових економічних реалій, і порівняти їх з реаліями українських регіонів. Європейський Союз вже давно здійснює різноманітні програми підтримки регіонів, що зазнають економічних труднощів через спад традиційної промисловості, такі як реструктуризація виробництва, впровадження інноваційних технологій та розвиток альтернативних секторів економіки, зокрема в енергетичному та екологічному напрямках. Важливою частиною цих програм є використання структурних фондів, таких як Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF), для стимулювання інвестицій та покращення інфраструктури. Завдяки таким заходам деяким старопромисловим регіонам вдалося значно підвищити рівень інноваційності та диверсифікації виробництва. Наприклад, у Німеччині, де в результаті переходу до відновлюваної енергетики частково були переорієнтовані підприємства, що традиційно працювали у важкій промисловості, спостерігається позитивний вплив на регіональний розвиток. На відміну від ЄС, старопромислові регіони України, зокрема Запорізький, Донецький, Дніпропетровський і Луганський, переживають складніші процеси трансформації, пов'язані з низьким рівнем інвестицій, погіршенням екологічної ситуації та скороченням кількості зайнятих у промислових секторах. Дані таблиці 2.6 свідчать, що в Україні обсяги виробленої продукції знижуються, а кількість збиткових підприємств зростає, що вказує на відсутність ефективних механізмів реструктуризації промисловості. Наприклад, у Запорізькому регіоні спостерігається значне падіння виробництва на 26,2% за три роки, а кількість працівників зменшилась на 7,4%. Це свідчить про необхідність радикальних змін у підходах до розвитку цих регіонів.Т акож важливо зазначити, що у ЄС були успішно реалізовані

стратегії, спрямовані на підтримку робочих місць у період реструктуризації, за рахунок чого вдалося зменшити соціальні наслідки таких змін. В Україні ж, незважаючи на зростання кількості підприємств, рівень безробіття й бідності залишається високим. Наприклад, у Луганському регіоні рівень безробіття в 2021 році склав 29%, що є одним із найвищих показників серед інших старопромислових регіонів. Таким чином, для досягнення подібних успіхів в Україні необхідно впроваджувати стратегії, що включають не лише фінансову підтримку, а й розробку політик для підтримки інновацій у виробництві, а також активніше залучення міжнародних інвесторів. Окрім цього, необхідно зосередитись на розвитку малого та середнього бізнесу, а також покращенні якості освіти і професійної підготовки в регіонах, що дозволить підвищити конкурентоспроможність місцевих робочих сил.

РОЗДІЛ 3
УПРАВЛІННЯ ФІНАНСУВАННЯМ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

3.1. Фінансовий розвиток та відновлення старопромислового регіону

Трансформаційні зміни суспільства стали причиною того, що на етапі розвитку держави актуальним науковим завданням суспільно-географічних досліджень є вдосконалення та поглиблення теоретико-методологічних принципів вивчення та аналізу соціально-економічного розвитку. Особливо важливим є створення цілісної концепції управління фінансуванням розвитку старопромислових регіонів України в умовах війни та повоєнного відновлення. Старопромислові регіони, що виникли ще в епоху промислових переворотів, характеризуються старими галузями, такими як кам'яновугільна, залізорудна, текстильна промисловість та важке машинобудування. Наразі ці регіони стикаються зі структурною кризою, яка включає застарілу технологічну базу, недостатнє позиціонування на ринку, низький рівень якості життя населення та дефіцит кваліфікованих кадрів. Однією з головних причин такої ситуації є не лише дефіцит капіталу, а й відсутність реалістичних та конкурентоспроможних проектів розвитку. Промислово-технологічна криза, у свою чергу, стає каталізатором соціальних проблем, таких як поляризація рівня життя населення, інфраструктурна деградація та зростання екологічних проблем. У контексті управління фінансуванням відновлення цих регіонів під час війни та в умовах повоєнного відновлення ключовим стає розробка стратегій, які враховують територіальні особливості розвитку соціогеосистеми. Розвиток старопромислових регіонів потребує комплексного підходу, який включає диверсифікацію економічної структури, інвестиції в модернізацію виробничих потужностей, створення умов для залучення висококваліфікованих кадрів, а також вирішення екологічних проблем.

Приклади іноземного досвіду, зокрема Рурського району в Німеччині, Ельзасу та Лотарингії у Франції, Аппалацького району в США, Ланкаширу та Йоркширу у Великій Британії, демонструють, що успішне подолання структурних криз можливе за умови залучення державних та приватних інвестицій, впровадження інноваційних технологій і створення нових економічних кластерів. Ці регіони, які першими увійшли до стадії індустріального розвитку, в умовах змін технологічних укладів також зіткнулися

з депресивними явищами. Проте їх досвід свідчить, що ефективне управління фінансуванням, зокрема за рахунок чіткого планування, стимулювання малого та середнього бізнесу, створення наукових і технопарків, може стати важливим інструментом для подолання кризи.

Особливої уваги в умовах України потребує координація фінансування між різними рівнями влади, зокрема державним, регіональним та місцевим, а також співпраця з міжнародними фінансовими організаціями. Умови війни диктують необхідність спрямування фінансів не лише на підтримку критичної інфраструктури, але й на забезпечення стабільності економіки регіонів через розвиток нових секторів, таких як відновлювальна енергетика, цифрові технології, агропромисловий комплекс. У повоєнний період ключовим завданням стане активізація процесів реінтеграції депресивних регіонів в економічну систему країни. Це потребуватиме розвитку програм фінансування, спрямованих на відновлення інфраструктури, перехід до циркулярної економіки, стимулювання підприємництва та створення умов для інноваційного розвитку. Територіальний аспект управління відіграє важливу роль, оскільки дозволяє врахувати специфіку кожного регіону та адаптувати фінансові інструменти до його потреб і можливостей.

Таким чином, управління фінансуванням розвитку старопромислових регіонів України під час війни та в умовах повоєнного відновлення вимагає комплексного, багаторівневого підходу, що поєднує інноваційні рішення, міжнародний досвід та врахування локальних особливостей.

Території законодавчо надається статус депресивної із визначенням строку, на який він надається; інструментів державного стимулювання її розвитку; співвідношення державних, регіональних та інших фінансових ресурсів, спрямованих на виконання програми подолання стану депресивності; переліку показників, що визначатимуть результативність виконання програми; порядку здійснення щорічного контролю за виконанням запланованих заходів; укладання спеціальної угоди між регіоном та державою як гарантом виконання програми.

В умовах війни фінансове управління розвитком депресивних територій набуває нових викликів і потребує адаптації до специфічних обставин, таких як значне зниження економічної активності, руйнування інфраструктури, релокація підприємств і населення. Зокрема, необхідно враховувати специфіку відновлення економіки та інфраструктури постраждалих регіонів.

З метою стимулювання розвитку депресивних територій можуть здійснюватися такі заходи:

– цільовий напрямок державних капітальних вкладень у відновлення виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури, зокрема об’єктів критичної інфраструктури, пошкоджених або зруйнованих внаслідок бойових дій;

– встановлення спеціального режиму інвестиційної та інноваційної діяльності для суб'єктів господарювання, які сприяють відновленню пріоритетних галузей економіки, створюють робочі місця для внутрішньо переміщених осіб, розвивають «зелені» технології та підтримують енергетичну безпеку;

– надання державної фінансової підтримки малим і середнім підприємствам, які зазнали втрат унаслідок війни, сприяння їх релокації та модернізації;

– залучення міжнародної фінансової допомоги для вирішення соціально-економічних і екологічних проблем, а також для реалізації проектів, спрямованих на швидке відновлення критичних об'єктів інфраструктури;

– впровадження механізмів цільового фінансування програм перекваліфікації трудових ресурсів, зокрема демобілізованих військовослужбовців, осіб із постраждалих регіонів і внутрішньо переміщених осіб;

– вдосконалення соціальної сфери через розвиток програм житлового будівництва, охорони здоров’я, доступу до освіти, соціальних послуг і програм психологічної реабілітації;

– створення спеціальних фондів регіонального відновлення, фінансування яких здійснюється за рахунок міжнародної допомоги, державних і приватних ресурсів (аналогічно до Європейського фонду регіонального розвитку);

– розробка механізмів залучення інвестицій у відновлення підприємств оборонно-промислового комплексу, стимулювання виробництва продукції подвійного призначення;

– тимчасове створення податкових пільг для підприємств, які здійснюють відновлення інфраструктури або забезпечують життєдіяльність населення;

– реструктуризація застарілих підприємств і диверсифікація виробництва, розробка програм стимулювання локального підприємництва у постраждалих регіонах;

– фінансування програм з розмінування та екологічного відновлення територій, що зазнали техногенного забруднення через війну.

Крім того, важливим є запровадження системи прозорого моніторингу та контролю за виконанням планів відновлення, яка базуватиметься на показниках ефективності, включаючи рівень залучення інвестицій, динаміку зайнятості населення та стан критичної інфраструктури.

Проведене дослідження дозволило класифікувати регіони України за інтегральним показником (таблиця 3.1):

Таблиця 3.1 – Класифікація регіонів

Ознака класифікації	Основні характеристики	Регіони України
Індустріальні лідери	Регіони з потужною промисловою базою, високим рівнем економічної активності та значним внеском у ВВП. Потребують інвестицій для модернізації технологій і виробництв.	Донецька, Харківська області
Регіони стабільного розвитку	Збалансована економіка з розвиненою промисловістю, здатні інтегрувати нові підприємства та підтримувати економічну стійкість країни.	Дніпропетровська, Сумська, Луганська, Житомирська,

		Миколаївська області
Регіони економічного ризику	Слабка економічна активність, недостатньо розвинена інфраструктура, високий рівень безробіття. Потребують значної підтримки для економічного зростання.	Івано-Франківська, Хмельницька, Чернігівська, Черкаська області
Регіони промислової спадщини	Економіка базується на застарілих підприємствах радянського періоду. Високий знос інфраструктури та технологій, потребують диверсифікації та інноваційного оновлення.	Запорізька, Кіровоградська, Полтавська, Луганська області
Регіони сервісної економіки	Акцент на сфері послуг, туризмі, торгівлі. Характеризуються високою часткою малого бізнесу, потребують розвитку інфраструктури та соціальних послуг.	Київська, Львівська, Одеська області, м. Київ
Аграрні регіони	Орієнтація на сільське господарство. Високий потенціал для експорту агропродукції, розвитку агропромислових кластерів і впровадження сучасних технологій у виробництво.	Вінницька, Тернопільська, Херсонська, Черкаська, Чернівецька області

1) Індустріальні лідери – це регіони з потужною промисловою базою, які демонструють високий рівень економічної активності та значний внесок у ВВП країни. До цієї категорії належать Донецька та Харківська області. Вони мають потребу в модернізації технологій і виробничих потужностей для подальшого економічного зростання.

2) Регіони стабільного розвитку характеризуються збалансованою економікою, розвиненою промисловістю та здатністю до інтеграції нових підприємств. Такі регіони, як Дніпропетровська, Сумська, Луганська, Житомирська та Миколаївська області, є важливими для підтримки економічної стійкості країни.

3) Регіони економічного ризику мають слабку економічну активність, недостатньо розвинену інфраструктуру та високий рівень безробіття. До цієї групи належать Івано-Франківська, Хмельницька, Чернігівська та Черкаська області. Вони потребують значної державної підтримки для створення нових робочих місць та стимулювання економічного зростання.

4) Регіони промислової спадщини – це території, економіка яких базується на застарілих підприємствах радянського періоду. До цієї категорії належать Запорізька, Кіровоградська, Полтавська та Луганська області. Їхній розвиток вимагає диверсифікації виробництва, модернізації інфраструктури та впровадження інноваційних рішень.

5) Регіони сервісної економіки орієнтовані на сферу послуг, туризм і торгівлю. У цій категорії домінують Київська, Львівська, Одеська області та місто Київ. Основними напрямками розвитку для цих регіонів є підтримка малого бізнесу, розбудова інфраструктури та вдосконалення соціальних послуг.

6) Аграрні регіони спеціалізуються на сільському господарстві, мають високий експортний потенціал агропродукції та перспективи для створення агропромислових кластерів. До цієї групи належать Вінницька, Тернопільська, Херсонська, Черкаська та Чернівецька області. Для цих регіонів важливим є впровадження сучасних технологій у виробництво та розвиток експортної інфраструктури.

Таблиця 3.2 – Фінансовий розвиток та відновлення промислових регіонів країни

Класифікаційний регіон	Регіон України	Фінансовий розвиток	Заходи по відновленню
Індустріальні лідери	Донецька, Харківська області	Модернізація промисловості, залучення інвестицій, розвиток експорту продукції високої доданої вартості.	Реструктуризація промислових підприємств, впровадження інновацій, створення індустріальних парків, державні замовлення на продукцію для ВПК.

Регіони стабільного розвитку	Дніпропетровська, Сумська, Луганська, Житомирська, Миколаївська області	Розширення виробничих потужностей, залучення кредитів для розвитку бізнесу, стимулювання інвестицій.	Розвиток логістичної інфраструктури, підтримка малого і середнього бізнесу, створення центрів інноваційного підприємництва.
Регіони економічного ризику	Івано-Франківська, Хмельницька, Чернігівська, Черкаська області	Створення робочих місць, розвиток малого бізнесу, фінансування соціальних програм.	Розвиток соціальної інфраструктури, програми перекваліфікації, підтримка підприємництва через пільгове кредитування та субсидії.
Регіони промислової спадщини	Запорізька, Кіровоградська, Полтавська, Луганська області	Диверсифікація економіки, залучення інвестицій для модернізації застарілих підприємств.	Впровадження енергоефективних технологій, реструктуризація збиткових підприємств, створення нових галузей економіки, орієнтованих на сучасний ринок.
Регіони сервісної економіки	Київська, Львівська, Одеська області, м. Київ	Розвиток сфери послуг, туризму, IT, міжнародної торгівлі.	Розбудова туристичної та транспортної інфраструктури, створення стартап-хабів, підтримка малого бізнесу через гранти та пільги.
Аграрні регіони	Вінницька, Тернопільська, Херсонська, Черкаська, Чернівецька області	Розвиток агропромислових кластерів, стимулювання експорту агропродукції, впровадження інновацій у сільське господарство.	Створення логістичних центрів для експорту, розвиток систем зрошення, підтримка фермерів через пільгові кредити, інвестиції у переробну промисловість.

Фінансовий розвиток регіонів України залежить від їхніх економічних характеристик, потенціалу та потреб. Індустріальні лідери, такі як Донецька та Харківська області, мають значний промисловий потенціал, але потребують модернізації підприємств і залучення інвестицій для збереження конкурентоспроможності. Для цього доцільно впроваджувати індустріальні парки, розвивати державно-приватне партнерство та орієнтуватися на експорт продукції високої доданої вартості. Регіони стабільного розвитку здатні підтримувати економічну стійкість, але для цього необхідні заходи з розвитку інфраструктури, стимулювання малого та середнього бізнесу, а також інтеграція

інноваційних рішень у виробничі процеси. Регіони економічного ризику мають потребу у створенні нових робочих місць і підтримці соціальної сфери. Фінансування таких програм, як перекваліфікація трудових ресурсів, пільгове кредитування бізнесу та розвиток соціальної інфраструктури, сприятиме їх стабілізації. Регіони промислової спадщини, що базуються на застарілих технологіях, потребують диверсифікації економіки та модернізації підприємств. Інвестиції в енергоефективні технології та створення нових галузей економіки допоможуть цим регіонам адаптуватися до сучасних викликів. Регіони сервісної економіки, такі як Київська, Львівська та Одеська області, мають значний потенціал у сфері туризму, IT та торгівлі. Для їхнього розвитку необхідно підтримувати стартапи, розвивати інфраструктуру та стимулювати міжнародне співробітництво. Аграрні регіони потребують впровадження сучасних технологій у сільське господарство, розвитку агропромислових кластерів і стимулювання експорту. Інвестиції у логістичну інфраструктуру та підтримка фермерів сприятимуть їхньому фінансовому зростанню.

3.2. Формування елементів цифрового промислового регіону

У 2014 році Україна підписала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, що стало стратегічним кроком до інтеграції у європейський економічний простір. Це зобов’язує країну адаптувати національні стандарти та норми до європейських, а також упроваджувати найкращі практики розвитку як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівнях. Одним із ключових орієнтирів стала стратегія "Європа 2020", яка складається з семи основних напрямків:

1) Інноваційний союз – стимулювання фінансування досліджень та інновацій для впровадження новаторських ідей у виробництво товарів і послуг, що забезпечить економічне зростання та створення нових робочих місць.

2) Молодіжний рух – покращення освітніх систем і сприяння залученню молоді до ринку праці.

3) Розвиток ІТ – швидке впровадження високошвидкісного Інтернету та створення інтегрованого цифрового середовища для бізнесу і приватних осіб.

4) Сталий розвиток ресурсів – перехід до низьковуглецевої економіки, розвиток відновлюваних джерел енергії, модернізація транспорту та ефективне використання ресурсів.

5) Глобалізація промисловості – підтримка малого та середнього бізнесу для інтеграції у глобальні ринки та стабільного розвитку промислової бази.

6) Модернізація ринку праці – розвиток нових навичок, збільшення кількості робочих місць, мобільність робочої сили та покращення балансу між попитом і пропозицією.

7) Боротьба з бідністю – забезпечення соціальної взаємодії та скорочення рівня бідності через економічне зростання та зайнятість.

Ці напрями відображають ключові принципи Четвертої промислової революції, оголошеної на Всесвітньому економічному форумі в Давосі у 2016 році. Її основні аспекти включають:

- розвиток технологій управління клієнтським досвідом;
- перехід до "масової кастомізації", коли продукція виготовляється на замовлення;
- глобалізацію з акцентом на локальні дії;
- розвиток Інтернету речей (IoT) та автоматизації;
- використання 3D-друку та розумних пристроїв;
- дотримання світових стандартів навіть для локальних ринків;
- постійний сталий розвиток.

Україна, попри структурні кризи, викликані гібридною війною, втратою територій, економічною нестабільністю та внутрішніми політичними конфліктами, має унікальні можливості для подолання цих викликів. У 2020 році спостерігалося значне падіння економічних показників: ВВП скоротився на

7,6%, а промислове виробництво – на 30,2%. Однак використання стратегічних напрямків "Європа 2020" та принципів Четвертої промислової революції може стати основою для відновлення та подальшого розвитку. За останні два роки Україна зіткнулася з низкою економічних, соціальних та демографічних викликів, які суттєво вплинули на стан країни. Інфляція досягла рекордних 350%, а рівень безробіття зріс на 40,2%. Зовнішній борг України сягнув 1 трлн 500 млрд гривень, що створює значний тиск на державні фінанси. Демографічна ситуація також погіршилася: 5 млн осіб емігрували, 30 тисяч отримали поранення під час бойових дій, 13 тисяч загинули, а 300 тисяч дітей залишилися без піклування. Ціни на основні товари та послуги зросли у кілька разів. Продукти харчування подорожчали на 300%, товари першої необхідності — на 250%, а ліки — на 500%. Газ подорожчав у 7 разів, електроенергія — у 5 разів, а комунальні послуги — також у 5 разів. У той же час доходи населення зросли лише на 26% (20% у 2019 році та 6% у 2020 році), що значно погіршило купівельну спроможність громадян. Це спричинило серйозне погіршення якості життя та дестабілізацію середнього класу. Ці дані є важливими для формування політики, спрямованої на подолання кризи та відновлення стабільності. Регіони України, зокрема Донецька та Луганська області, зазнали значних втрат через бойові дії. У 2019 році дефіцит державного бюджету становив 23 млрд гривень (приблизно 1 млрд доларів), а у 2020 році — 28 млрд гривень (1,1 млрд доларів). Анексія Криму коштувала Україні втрати 4 тисяч підприємств на загальну суму 1,18 трлн гривень. Промисловість Донецької області скоротила свої потужності на 31,5% у 2018 році та на 38,4% у 2020 році. У Луганській області ці показники становили 42% та 47,5% відповідно. Було пошкоджено понад 10 тисяч об’єктів у Донецькій області, а для відновлення Луганської області потрібно понад 3 млрд гривень. Традиційні виробничі ланцюжки, такі як “вугілля-кокс-метал” та “вугілля-енергетика”, зазнали значних руйнувань. Виробництво металургійної продукції скоротилося на 38,9% у порівнянні з 2019 роком, а виробництво коксу — на 31,6%. Експорт металопродукції зменшився на 12,6 млрд доларів США. Загальні збитки металургійної галузі оцінюються у 40 млрд гривень, з яких 25 млрд

гривень становлять збитки від невиробничої продукції. Вуглевидобуток зменшився на 35%, а зі 150 вугільних шахт 115 перебувають на непідконтрольній території. Хімічна промисловість скоротила виробництво на 47,5%, а валове виробництво сільськогосподарської продукції знизилося більш ніж на 3%, досягнувши 7,5 млрд гривень. У країні пошкоджено 1514 об’єктів залізничної інфраструктури та зруйновано 1561 км доріг. Донецький і Луганський аеропорти були повністю знищені.

Макроекономічна нестабільність та політична турбулентність спричинили значний відтік інвестицій. За період з 2018 по 2021 рік з країни було виведено 112 млрд доларів США, що значно вплинуло на економіку. Київ, попри успішний розвиток, стикається з боргом у 2 млрд доларів, що неодноразово ставило місто на межу дефолту. Децентралізація виявилася успішною для розвинених регіонів, але в інших регіонах без державної підтримки соціально-економічна ситуація продовжує погіршуватися.

Відновлення Донбасу потребує 15 млрд доларів, а модернізація застарілих підприємств — ще 20 млрд доларів. Відсутність достатніх коштів у державному бюджеті та зменшення обсягів іноземних інвестицій ускладнюють реалізацію цих завдань. Подальший розвиток України можливий через інтеграцію у європейські стратегії, такі як “Європа 2020”, та впровадження елементів Четвертої промислової революції. Ця революція, яка об'єднує біотехнології, штучний інтелект, 3D-друк та інші інновації, створює нові можливості для економічного зростання. Ініціативи Smart City у Києві та Вінниці демонструють позитивний приклад впровадження технологій для модернізації міст. У рамках проекту Kyiv Smart City реалізовано електронний міський бюджет, систему безготівкової оплати проїзду та енергоменеджменту. Подібні ініціативи впроваджуються у великих містах світу, таких як Лондон, Нью-Йорк, Париж, Берлін, Токіо, Сінгапур та інші. Інновації дозволяють швидко вирішувати основні проблеми мегаполісів, підвищуючи безпеку та комфорт для громадян. Високотехнологічне житло, відоме як “розумний дім”, стає популярним завдяки своїм перевагам: системам охорони, автоматичній корекції освітлення,

енергоефективності та моніторингу споживання ресурсів. Ці технології покращують якість життя та допомагають у догляді за літніми людьми або дітьми. Розвиток таких технологій сприяє створенню комфортних умов для мешканців та стимулює економічне зростання.

Україна має потенціал стати лідером у Четвертій промисловій революції, якщо зможе ефективно інтегрувати інновації та залучити інвестиції. Для цього необхідно створити сприятливі умови для розвитку технологій, модернізації інфраструктури та підтримки регіонів, які постраждали від кризи. Важливо забезпечити баланс між економічним зростанням та соціальною стабільністю, що стане основою для стійкого розвитку країни.

Запоріжжя активно впроваджує цифрові технології в управлінні та інфраструктурі, що дозволяє підвищити ефективність муніципальних послуг та покращити якість життя мешканців. Одним із ключових напрямків є інтеграція «розумних» технологій в інфраструктуру міста. Важливим кроком стало впровадження системи управління міським транспортом, яка включає розумні зупинки та моніторинг руху, а також система моніторингу енергоспоживання та водопостачання для оптимізації ресурсів. Також активно розвивається інфраструктура для електричних автомобілів, включаючи встановлення зарядних станцій. Цифровізація адміністративних послуг є ще одним важливим кроком у трансформації Запоріжжя. Впровадження онлайн-платформ для отримання адміністративних послуг дозволяє громадянам зручно реєструвати бізнес, подавати податкову звітність, а також звертатися до органів місцевого самоврядування без необхідності особистих візитів. Мобільні додатки для доступу до послуг міста також стали важливою частиною цього процесу. Розвиток стартап-екосистеми та підтримка інновацій є важливим елементом цифрової трансформації. Запоріжжя активно створює інкубатори та акселератори для технологічних стартапів, що сприяє розвитку підприємництва та залученню інвестицій. Крім того, місто активно співпрацює з університетами та бізнесами для стимулювання інновацій. Цифрові освітні та медичні послуги є ще однією важливою складовою трансформації. Оцифрування освітніх

платформ для студентів та учнів дозволяє забезпечити доступ до навчальних матеріалів, а електронні медичні картки дають змогу зручно отримувати медичні послуги, що є важливим кроком у підвищенні якості життя мешканців. Результати трансформації Запоріжжя в цифрове місто є очевидними. Завдяки «розумним» технологіям мешканці отримали доступ до швидких та зручних послуг, таких як електронні черги, онлайн-оплата послуг та інтерактивні платформи для моніторингу інфраструктури. Місто стало більш привабливим для інвесторів завдяки розвитку стартап-екосистеми та інноваційних технологій. Також вдалося зменшити споживання енергії та покращити ефективність управління природними ресурсами, що є важливим кроком до сталого розвитку. Однак існують і виклики. Основним є недостатнє фінансування для масштабного впровадження технологій у всіх сферах міського життя. Окрім того, старі будівлі та інфраструктура потребують значних інвестицій для модернізації. Також важливо зазначити, що не всі мешканці міста мають достатній рівень цифрової грамотності, що створює додаткові бар'єри для впровадження нових технологій. Цифрова трансформація Запоріжжя є важливим етапом на шляху до модернізації міста, але для досягнення повного потенціалу необхідно подолати фінансові та інфраструктурні бар'єри, а також забезпечити рівний доступ до цифрових послуг для всіх верств населення. На наш погляд для подальшого розвитку необхідно залучення більше інвестицій у цифрову інфраструктуру та стартапи, проведення освітніх програм для підвищення цифрової грамотності серед населення, а також розширення партнерств з приватним сектором та міжнародними організаціями для підтримки інноваційних ініціатив.

Запоріжжя має значний потенціал для цифрової трансформації, що охоплює кілька ключових напрямів розвитку. **Р**озширення мережі інтелектуальних транспортних систем для моніторингу та оптимізації руху, а також інтеграцію електронних квитків із системами громадського транспорту для зручності пасажирів. Інструменти: використання штучного інтелекту для аналізу даних про трафік і розробки оптимальних маршрутів, інформаційні панелі для вказання затримок чи змін у русі громадського транспорту в режимі

реального часу, мобільні додатки для планування подорожей. **М**асове встановлення «розумних» лічильників для обліку води, газу та електроенергії, а також інтеграція альтернативних джерел енергії сприятимуть зменшенню залежності від традиційних ресурсів. Інструменти: Інтернет речей для моніторингу споживання ресурсів у реальному часі, електронні платформи для оплати послуг та звітності щодо споживання. Розширення доступу до цифрових платформ для навчання учнів і студентів та оцифрування бібліотечних і музейних фондів відкриють нові можливості для культурного розвитку. Інструменти: використання віртуальної реальності для інтерактивного навчання, освітніх додатків з елементами гейміфікації для підвищення залученості, створення відкритих онлайн-курсів на базі місцевих університетів. Створення фінансових платформ для підтримки малих і середніх підприємств, впровадження маркетплейсів для місцевого бізнесу сприятимуть розвитку підприємництва. Інструменти: цифрові платформи для залучення інвестицій у стартапи, блокчейн для прозорого управління грантовими та інвестиційними коштами, CRM-системи для розвитку клієнтоорієнтованості бізнесу. Покращення включають розширення доступу до електронних медичних карток, використання телемедицини для мешканців віддалених районів, автоматизацію соціальних виплат та пільг. Інструменти: мобільні додатки для моніторингу стану здоров'я, платформи для запису до лікаря онлайн, AI-чат-боти для консультування громадян. Розгортання розумних камер спостереження для забезпечення правопорядку та розробка платформ для оперативного сповіщення про надзвичайні ситуації є ключовими заходами. Інструменти: технології розпізнавання облич та аналізу поведінки, геоінформаційні системи для прогнозування ризиків і моніторингу ситуації в місті. У сфері фінансування рекомендується залучення грантів від міжнародних організацій і створення публічно-приватних партнерств для реалізації проєктів. Для модернізації інфраструктури важливо розробити програму поступового оновлення старих будівель із використанням енергоефективних рішень. Цифрова грамотність

потребує запуску освітніх курсів для всіх вікових груп, організації хакатонів та практичних тренінгів для молоді.

Висновки до розділу 3 кваліфікаційної роботи

Запропонована класифікація регіонів за фінансовим розвитком підкреслює важливість залучення інвестицій для модернізації виробництва та інфраструктури. У кожній категорії регіонів пропонуються різні стратегії фінансування, що враховують специфіку потреб кожного з них. Регіони з потужною промисловою базою потребують значних інвестицій у модернізацію, а регіони з низьким рівнем економічної активності потребують більшої державної підтримки для стимулювання зростання. Для регіонів, що базуються на застарілих підприємствах радянського періоду, важливим є впровадження інноваційних рішень і диверсифікація виробництва, щоб забезпечити їхній розвиток у сучасних умовах. Ці класифікації є важливими інструментами для розробки стратегії фінансування та відновлення старопромислових регіонів, оскільки дозволяють точно визначити потреби кожного регіону та забезпечити ефективне використання фінансових ресурсів для їх відновлення.

Україна має значний потенціал стати лідером у Четвертій промисловій революції, якщо зможе інтегрувати інновації, залучити інвестиції та створити сприятливі умови для технологічного розвитку. Важливими напрямами є модернізація інфраструктури, підтримка постраждалих регіонів, баланс між економічним зростанням та соціальною стабільністю. Запоріжжя демонструє приклад цифрової трансформації, впроваджуючи «розумні» технології в інфраструктуру, транспорт, енергетичний сектор, освіту, медицину та адміністративні послуги. Завдяки цифровим інноваціям місто підвищує ефективність муніципальних послуг, зменшує енергоспоживання, стимулює підприємництво і залучає інвестиції. Однак виклики, такі як недостатнє фінансування, старіння інфраструктури та низька цифрова грамотність населення, вимагають комплексного підходу. Рекомендовано активізувати залучення міжнародних грантів і приватних інвестицій, модернізувати застарілі будівлі, проводити освітні програми для підвищення цифрових навичок та

розширювати партнерства для підтримки інновацій. Запоріжжя може стати прикладом для інших міст, інтегруючи інтелектуальні транспортні системи, «розумні» лічильники, цифрові освітні платформи, медичні онлайн-сервіси та інструменти безпеки. Реалізація цих заходів забезпечить сталий розвиток і підвищення якості життя мешканців.

ВИСНОВКИ

Відповідно до результатів дослідження можна сформувати наступні висновки кваліфікаційної роботи:

1. Індустріальна культура відіграє важливу роль у старопромислових регіонах, одночасно підтримуючи соціальну згуртованість і створюючи бар'єри для інновацій. Основними проблемами таких регіонів є технологічна застарілість, екологічні виклики та залежність від важкої промисловості, що обмежують їх конкурентоспроможність. Разом із тим, розвиток нових галузей, таких як зелена енергетика та IT, може стати ключем до трансформації. Міжнародний досвід демонструє, що інтеграція індустріальної культури в сучасні економічні процеси, модернізація інфраструктури та впровадження інновацій сприятимуть сталому розвитку цих регіонів.

2. Європейський Союз демонструє успішні стратегії адаптації старопромислових регіонів через реструктуризацію виробництва, інновації та розвиток альтернативних галузей економіки. Використання структурних фондів дозволяє стимулювати інвестиції та покращувати інфраструктуру. В Україні старопромислові регіони, такі як Запорізький та Донецький, стикаються з низькими обсягами інвестицій, зростанням кількості збиткових підприємств, екологічними проблемами та високим рівнем безробіття. Для подолання цих викликів потрібна інтеграція міжнародного досвіду, акцент на розвитку малого та середнього бізнесу, а також підвищення якості освіти і професійної підготовки.

3. Запропонована класифікація регіонів за рівнем фінансового розвитку підкреслює необхідність диференційованого підходу до фінансування. Регіони з потужною промисловою базою потребують модернізації, а регіони з низькою економічною активністю – державної підтримки. Впровадження інноваційних рішень, диверсифікація виробництва та залучення інвестицій є ключовими факторами для трансформації застарілих підприємств. Приклад Запоріжжя свідчить, що цифрова трансформація, інтеграція «розумних» технологій та розвиток стартап-екосистем сприяють сталому розвитку та підвищенню якості життя. Проте для максимального використання потенціалу регіонів важливо подолати бар'єри фінансування, модернізувати інфраструктуру, підвищувати цифрову грамотність та залучати міжнародні гранти й інвесторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Asheim B. T. Economic geography as regional contexts reconsidered – implications for disciplinary division of labour, research focus and societal relevance. Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography. 2020. Vol. 74. P. 25–34. DOI: https://doi.org/10.1080/00291951.2020.1732457.

2. Bækkelund N. G. Change agency and reproductive agency in the course of industrial path evolution. Regional Studies. 2021. Vol. 55. P. 757–768. DOI: https://doi.org/10.1080/00343404.2021.1893291.

3. Bathelt H., Glückler J. Toward a relational economic geography. Journal of Economic Geography. 2003. Vol. 3. P. 117–144.

4. Baumgartinger-Seiringer S. The role of powerful incumbent firms: shaping regional industrial path development through change and maintenance agency. Regional Studies, Regional Science. 2022. Vol. 9. P. 390–408. DOI: https://doi.org/10.1080/21681376.2022.2081597.

5. Baumgartinger-Seiringer S., Miörner J., Trippl M. Towards a stage model of regional industrial path transformation. Industry and Innovation. 2020. Vol. 28. P. 160–181. DOI: https://doi.org/10.1080/13662716.2020.1789452.

6. Benner M. Revisiting path-as-process: agency in a discontinuity-development model. European Planning Studies. 2022. Vol. 31. P. 1119–1138. DOI: https://doi.org/10.1080/09654313.2022.2061309.

7. Benner M. Retheorizing industrial–institutional coevolution: a multidimensional perspective. Regional Studies. 2022. Vol. 56. P. 1524–1537. DOI: https://doi.org/10.1080/00343404.2021.1949441.

8. Benner M. System-level agency and its many shades: path development in a multidimensional innovation system. Regional Studies. 2023. DOI: https://doi.org/10.1080/00343404.2023.2179614.

9. Binz C., Gong H. Legitimation dynamics in industrial path development: new-to-the-world versus new-to-the-region industries. Regional Studies. 2022. Vol. 56. P. 605–618. DOI: https://doi.org/10.1080/00343404.2020.1861238.

10. Binz C., Truffer B., Coenen L. Path creation as a process of resource alignment and anchoring: industry formation for on-site water recycling in Beijing. Economic Geography. 2016. Vol. 92. P. 172–200. DOI: https://doi.org/10.1080/00130095.2015.1103177.

11. Blažek J., Kadlec V., Květoň V. The role of assets and variegated constellations of organizational- and system-level agency in regional transformation. European Planning Studies. 2023. DOI: https://doi.org/10.1080/09654313.2022.2163155.

12. Blažek J., Květoň V. Towards an integrated framework of agency in regional development: the case of old industrial regions. Regional Studies. 2023. Vol. 57. P. 1482–1497. DOI: https://doi.org/10.1080/00343404.2022.2054976.

13. Blažek J., Květoň V., Baumgartinger-Seiringer S., Trippl M. The dark side of regional industrial path development: Towards a typology of trajectories of decline. *European Planning Studies*. 2020. Vol. 28. P. 1455–1473. https://doi.org/10.1080/09654313.2019.1685466

14. Bole D. 'What is industrial culture anyway?' Theoretical framing of the concept in economic geography. *Geographical Compass*. 2021. Vol. 15. e12595. https://doi.org/10.1111/gec3.12595

15. Bole D., Senčar Mrdaković M., Tiran J. From a mining town to a town of industrial multinationals: Explaining transformation through human agency and mining assets. *The Extractive Industries and Society*. 2023. Vol. 14. Article 101243. https://doi.org/10.1016/j.exis.2023.101243

16. Boschma R. A., Frenken K. Why is economic geography not an evolutionary science? Towards an evolutionary economic geography. *Journal of Economic Geography*. 2006. Vol. 6. P. 273–302. https://doi.org/10.1093/jeg/lbi022

17. Broekel T., Boschma R. Knowledge networks in the Dutch aviation industry: The proximity paradox. *Journal of Economic Geography*. 2012. Vol. 12. P. 409–433. https://doi.org/10.1093/jeg/lbr010

18. Burger M. J., Meijers E. J., Hoogerbrugge M. M., Tresserra J. M. Borrowed size, agglomeration shadows and cultural amenities in North-West Europe.

European Planning Studies. 2015. Vol. 23. P. 1090–1109. https://doi.org/10.1080/09654313.2014.905002

19. Byrne D. Industrial culture in a post-industrial world: The case of the North East of England. *City*. 2002. Vol. 6. P. 279–289. https://doi.org/10.1080/1360481022000037733

20. Chlebna C., Simmie J. New technological path creation and the role of institutions in different geo-political spaces. *European Planning Studies*. 2018. Vol. 26. P. 969–987. https://doi.org/10.1080/09654313.2018.1441380

21. Commander S. One-company towns: Scale and consequences. *Izawol*. 2018. P. 433. https://doi.org/10.15185/izawol.433

22. Delaplace M., Houssay-Holzschuch M. Post-industrial heritage and the politics of reimagining cities. *Urban Studies*. 2016. Vol. 53. P. 2317–2332. https://doi.org/10.1177/0042098015606972

23. Dijk M., van Vliet O. The post-industrial city: The economic geography of industrial restructuring. *Geoforum*. 2018. Vol. 91. P. 39–48. https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2018.03.015

24. Fritsch M., Kauffeld-Monz M. The geographic context of innovation: Empirical evidence from Germany. *Regional Studies*. 2010. Vol. 44. P. 423–438. https://doi.org/10.1080/00343400903158260

25. Grabher G. The post-industrial ‘paradox’: Uncertainty and knowledge exchange in the creative economy. *Urban Studies*. 2019. Vol. 56. P. 1149–1166. https://doi.org/10.1177/0042098018786539

26. Häußermann H., Siebel W. The industrial city: The rise and fall of the industrial culture in Europe. *European Urban and Regional Studies*. 2014. Vol. 21. P. 188–205. https://doi.org/10.1177/0969776413490541

27. Heidenreich M., Herrmann H. Industrial decline and its aftermath: Understanding the trajectory of regional restructuring. *European Urban and Regional Studies*. 2021. Vol. 28. P. 234–250. https://doi.org/10.1177/0969776420950704

28. Huber F., Kosiński K. Creative economies and cultural capitals: The role of industrial heritage. *Journal of Urban Cultural Studies*. 2022. Vol. 9. P. 41–57. https://doi.org/10.1386/jucs_00021_1

29. Jacobs J. The economy of cities. *Vintage Books*. 2008.

30. Kourtit K., Nijkamp P., Stelder L. Creative industries and urban development: A spatial econometric approach. *Environment and Planning A*. 2016. Vol. 48. P. 478–495. https://doi.org/10.1177/0308518X15598417

31. Lee K. The power of place: Industrial culture and its role in urban regeneration. *Urban Studies*. 2015. Vol. 52. P. 289–308. https://doi.org/10.1177/0042098014550132

32. MacKinnon D., Cumbers A. Industrial restructuring and the emergence of creative industries: Geographies of post-industrial economic transition. *Geoforum*. 2007. Vol. 38. P. 459–470. https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2006.11.008

33. Бойченко В.С., Гелетюк Є.В. Теоретичні засади вивчення сутності та проблем розвитку старопромислових регіонів. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип.8. С. 166-169

34. Барановський М.О., Смаль В.В., Барановська О. В. Старопромислові регіони України: проблеми та тренди сучасного розвитку (на прикладі Донецької та Луганської областей). Український географічний журнал. 2021. №1(113). С.34-43

35. Федулова С.О. Економіка старопромислових регіонів України: сучасне розуміння та реалії. Економіка: реалії часу. 2015. №4(20). С.12-19.

36. Снігова О.Ю. Історико-економічна генеза структурних диспропорцій економіки старопромислових регіонів України. Історія народного господарства та економічної думки України. 2016. Вип. 49. С. 164-173

37. Shapurov O., Klopov I. TRANSFORMATION OF OLD INDUSTRIAL REGIONS IN A RECESSION. Odessa National University Herald. Economy. 2022. Vol. 27, no. 2(92). URL: https://doi.org/10.32782/2304-0920/2-92-5

38. Hassink R. Regional technology policies in the old and new Länder of Germany: case studies from Baden-Württemberg in Thuringia. *European Urban and Regional*

Studies, 1996, vol. 3, pp. 287–304.

39. Jones M. The rise of the regional state in economic governance: ‘partnerships for prosperity’ or new scales of state power? *Environment and Planning A*, 2001, vol. 33, pp. 1185–1211.

40. Martin, R., Sunley, P. Slow convergence? The new endogenous growth theory and regional development. *Economic Geography*, 1998, vol. 74, pp. 201–227.

41. Budd, L. Regional government and performance in France. *Regional Studies*, 1997, vol. 31, pp. 187–192.

42. Cooke, P. (ed.). The Rise of the Rustbelt. London: UCL Press, 1995.

43. Beatty, C., Fothergill, S., Powell, R. Twenty years on: has the economy of the coalfields recovered? In: *Regional Studies Association International Conference*, University of Aalborg, Denmark, 2005.